

Deel versus Geheel

Opkomst van de Mereologie bij Aristoteles

Bachelor Thesis

Student: Arthur Oosthout

S4245245

Docent: dr. ir. Frederik Bakker

Vakcode: LET-GLTCB302G

Juni 2015

Griekse en Latijnse Taal en Cultuur

Radboud Universiteit Nijmegen

Inhoudsopgave

Inleiding	2
1. Bestaan delen wel? Het mereologisch debat vóór Aristoteles	3
2. Een deel, wat is dat eigenlijk?	7
2.1 Definitie van het μέρος	7
2.1.1 Delen van hoeveelheden	7
2.1.2 Delen van een eenheid	8
2.2 Definitie van het ὅλον	10
2.2.1 Het ὅλον	11
2.2.2 Het ὅλον versus het πᾶν	13
3. Wat komt er eerst? Het deel of het geheel?	16
3.1 Moet een beschrijving van een geheel de beschrijving van diens delen bevatten?	16
3.2 Volgen de delen uit het geheel, of volgt het geheel uit de delen?	23
4. Van het deel naar het geheel	29
4.1 Wat onderscheidt het ὅλον van een onverenigde hoeveelheid delen?	29
4.2 Wat is het ἕηρόν ηἰ niet?	31
4.3 Wat is het ἕηρόν ηἰ wel?	32
4.3.1 ἕηρόν ηἰ versus ζηοιταῖον	32
4.3.2 De ζύνθεσις van de dingen	33
4.3.3 De vorm als bindmiddel van de delen?	34
Conclusie	37
Bibliografie	39

“The whole is greater than the sum of its parts”

Een bekend spreekwoord. Maar wat betekent dit eigenlijk? Wat is een geheel, en waarom is het beter dan de –som van de delen”? En wat zijn die delen dan? Over deze vragen buigt de filosofische discipline van de mereologie zich. De naam –mereologie” is afgeleid van de Griekse woorden κέζβο (–deel”) en ι όγβο (–rede”). De mereologie buigt zich over delen, gehelen en hun relaties, hetzij de relaties tussen een geheel en zijn delen of de relaties tussen delen onderling. Zulke relaties werden in de Middeleeuwen al fervent door scholastici onderzocht en ook in de geschriften van Leibniz en Kant komen vraagstukken over delen en gehelen aan de orde. Pas in de 20e eeuw is de mereologie echter als een aparte discipline ontstaan, toen de Poolse schrijver Lésniewski in navolging van Husserl *Foundations of a General Theory of Manifolds* (1916) en *Foundations of Mathematics* (1927–1931) schreef.¹

Maar zoals zoveel filosofische disciplines heeft ook de mereologie haar wortels in de Oudheid. De antieke wijsgeren hielden zich namelijk al bezig met de problematiek rondom eenheid en veelheid. Hoe kan iets dat uit meerdere onderdelen bestaat toch één ding zijn? Na Parmenides’ theorie over de eigenschappen van het Zijnde, dat volgens hem één en onveranderlijk is, probeerde men zijn wereldbeeld van eenheid te verbinden aan een wereld van schijnbare veelheden. Verscheidene filosofen, waaronder Zeno, Democritus en Plato, hebben het over dergelijke problemen, maar de eerste filosoof van wie we (relatief) lange passages over mereologische problemen over hebben is Aristoteles.

Aristoteles komt in zijn *Metafysica* meerdere malen terug op de mereologie en haar problemen in zijn zoektocht naar de essentie (νύζία) van de dingen. Het doel van deze scriptie is om de lezer een blik te geven in de mereologische problemen die Aristoteles onderzoekt en welke oplossingen hij voor die problemen aandraagt. Eerst zal ik een kort overzicht geven van de opvattingen van Aristoteles’ voorgangers om een historisch kader te scheppen. Vervolgens zal ik enkele passages van de *Metafysica* uit de boeken Δ en met name Z onder de loep leggen om de volgende vraagstukken te beantwoorden. Wat waren Aristoteles’ definities van begrippen als –del” en –geheel”? Hoe zat de relatie tussen het –deel” en het –geheel” volgens hem in elkaar? En hoe kan een veelheid van delen toch in eenheid een geheel vormen?

Op deze manier hoop ik een beeld te geven van Aristoteles’ bijdrage aan de mereologie van de Oudheid.

¹ Zie het lemma *Mereology* in de *Stanford Encyclopedia of Philosophy* voor een uitgebreide bespreking van de hedendaagse mereologie en haar problemen.

1. Bestaan delen wel? Het mereologisch debat vóór Aristoteles

Voordat we iets kunnen zeggen over Aristoteles' definities van het κέξνο (~~de~~deel²) en zijn bijdrage aan het mereologisch debat moeten we eerst het verloop van dat debat in de klassieke Oudheid (dat wil zeggen, tot aan de tijd van Aristoteles) in kaart brengen. In dit hoofdstuk zal ik een ruwe schets geven van de bevindingen van de antieke filosofen over het κέξνο vóór Aristoteles en daarbij horende problemen.

Het is niet het κέξνο, maar het ὅτι νλ (~~ge~~heel³) dat als eerste de kop opsteekt in de antieke wijsbegeerte, namelijk in de *Over de Natuur* van Parmenides. Parmenides bespreekt in zijn leerdicht de vraag wat Zijn is en stelt het volgende vast: er moet een Zijnde bestaan en de veronderstelde tegenhanger, het Niet-Zijnde, kan niet bestaan – want het is niet. Het Zijnde is daarom eeuwig en oneindig, want het kan niet begrensd worden door het Niet-Zijnde. Als er geen Niet-Zijnde is en alles, ons hele universum, ten gevolge daarvan Zijnde is, moet het Zijnde wel één zijn, want het kan niet afgewisseld worden door het Niet-Zijnde. Het Zijnde is dus één en geheel, want het omvat alles. Zoals Parmenides zelf zegt:

ἐπεὶ λῶλ ἔζηλ ὀμνῶ πᾶλ, ἔλ, ζπλερέο.

(Parmenides, *Over de Natuur*, fr. 8, 5-6 D-K)

Aangezien het (Zijnde) nu alles bijeen, één en ononderbroken is.

Wij nemen onze wereld echter niet altijd waar als één ononderbroken geheel (ons concept van een ~~de~~deel³ is niet zomaar uit de lucht komen vallen). De definitie van Parmenides levert daarom een probleem op. Als er één eenheid is, hoe kunnen er dan tegelijkertijd veelheden (in de vorm van onderscheiden delen) bestaan?³ De vraag is hoe het deel en het geheel met elkaar kunnen worden verenigd.⁴

Parmenides' leerling Zeno diept dit probleem verder uit door enkele paradoxen aan te dragen waaruit moet blijken dat een deling onmogelijk is. Een geheel kan namelijk in delen verdeeld worden, maar deze delen kunnen ook weer in delen verdeeld worden, en die delen kunnen weer verdeeld worden et cetera ad infinitum. Neem bijvoorbeeld Zeno's paradox van de rechte lijn. Stel: men heeft een rechte lijn van 10 centimeter tussen punt A en

² De Grieken hadden meer woorden die een deel konden aanduiden (bijvoorbeeld κόξηνλ). Ik gebruik hier de woorden κέξνο en ὅτι νλ omdat deze ook worden gegeven in het Historisches Wörterbuch der Philosophie als de Griekse woorden voor deze begrippen – Ritter 1971-2007, sub voce Ganzes/Teil.

³ Het Historisches Wörterbuch geeft terecht aan dat de tegenstellingen geheel/deel en een/veel in zekere zin op hetzelfde neerkomen – Ritter 1971-2007, sub voce Ganzes/Teil.

⁴ Ritter 1971-2007, sub voce Ganzes/Teil.

punt B en men neemt daar de helft van. Het punt halverwege A en B noemt men C. Men heeft dan een lijnhelft tussen A en C. Vervolgens neemt men de helft van het stuk tussen A en C. Het punt halverwege A en C wordt dan D. Zo ontstaat er een helft (AD) van de helft (AC) van de lijn (AB). Op die manier kan men oneindig doorgaan, waardoor de lijn een oneindig aantal ~~helften~~” krijgt (die allemaal een bepaalde lengte hebben, hoe klein deze ook is). Als de lijn echter een bepaalde lengte heeft kan hij geen oneindig aantal stukjes bevatten, want een oneindig aantal stukjes past niet in een eindige afstand.⁵

Het verdelen van een geheel in delen leidt tot een oneindige regressie en als er oneindig veel delen zijn kunnen (begrensde) gehelen dus niet bestaan. Maar ~~toen~~ Diogenes de Cynicus Zeno’s argumenten hoorde” over zijn paradox van beweging – die samenhangt met de paradox van de deling: als er immers geen (verschillende) delen van een beweging kunnen zijn is de gehele beweging dus één toestand van zijn en bestaat er dus geen echte beweging⁶ – ~~zei~~ hij niets maar stond hij op en wandelde: beweging was wel degelijk mogelijk.”⁷ Hetzelfde geldt voor het bestaan van delen. Je kunt een taart verdelen in taartpunten. Wij nemen een werkelijkheid waar waarin dingen verdeeld kunnen worden in delen. Uit een geheel kunnen blijkbaar delen volgen, maar het omgekeerde gaat niet: uit delen (die in potentie oneindig in aantal zijn) kan geen geheel volgen. Hoe kunnen we zeggen dat delen toch bestaan en tegelijkertijd Zeno’s probleem omzeilen?

Leucippus en Democritus kwamen met een antwoord: oneindige deling is duidelijk niet mogelijk, dus er moet een bepaald punt zijn waarop een object niet meer verder verdeeld kan worden. Zij stelden dat de atomen, de bouwstenen van alle dingen in de wereld, ondeelbaar zijn.⁸ Op die manier kan een lijn van 10 centimeter toch in helften verdeeld worden, want zodra de atomen bereikt zijn is deling niet meer mogelijk en zo kunnen er geen oneindig aantal stukjes ontstaan. Hiermee lijkt de werkelijkheid verklaard, maar Zeno’s probleem is hiermee niet helemaal opgelost – in de wiskunde zijn breuken immers nog steeds eindeloos deelbaar; het limiet 0 zal door deling nooit bereikt worden. Moet men daarom aannemen dat de wiskunde de wereld simpelweg niet correct weergeeft?

Ook Plato erkent het probleem van een eenheid die in delen verdeeld wordt. Het Zijnde⁹ moet volgens de sprekers in Plato’s *Sofist* wel delen hebben, want de wereld bevat meerdere objecten. Maar iets wat uit meerdere dingen bestaat kan eigenlijk geen eenheid

⁵ Zie Oosthout 2014, sub voce Zeno, paradoxen van.

⁶ Ritter 1971-2007, sub voce Ganzes/Teil.

⁷ Oosthout 2014, sub voce Zeno, paradoxen van.

⁸ Ritter 1971-2007, sub voce Ganzes/Teil.

⁹ In de *Sofist* wordt herhaaldelijk verwezen naar Parmenides’ leerdicht.

zijn en is dus ook geen geheel.

Plato komt in zijn *Timaeus* ook terug op het idee van een wereld- $\delta\tilde{\omega}\nu\lambda$ – vergelijk Parmenides‘ Zijnde. De Demiurg, de goddelijke schepper van onze kosmos, heeft ons universum geschapen naar voorbeeld van een hogere, volmaakte –wereld” en wilde de perfectie van die hogere wereld hercreëren.

νῦν οὐκ ἔστι θεὰ ἰσὺν ἢ εἰθόηα δαίτη ἐγενήθη δὲ πρὸς θόζκνλ δῶνλ ἕκς πρνλ ἔλλνπλ ηε ηῖ
ἀι εζε ἰα δῖη ηῖλ ηνῦ ζενῦ γελέζζαη πξόλνηαλ

(Plato, *Timaeus* 30b⁶-c¹)

Zo moeten we dus, op basis van die waarschijnlijke redenering, zeggen dat deze kosmos, als een levend wezen met een ziel en een rede, waarlijk tot stand is gekomen door de voorzienigheid van de god.

Timaeus¹⁰ beschrijft de kosmos als een $\delta\tilde{\omega}\nu\lambda$ ἕκς πρνλ ἔλλνπλ ηε (–een levend wezen met een ziel en een rede”). Het woord $\delta\tilde{\omega}\nu\lambda$ kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd, maar hier bedoelt Timaeus het –levend wezen” in het algemeen: een organisme. De wereld is in zekere zin een gigantisch organisme.¹¹

En dat organisme is ook het hoogste $\delta\tilde{\omega}\nu\lambda$ wat er kan zijn. Onze kosmos is een nabootsing van een perfecte wereld die mooi en schoon is en moet dus wel een losstaand geheel zijn, want een κέξνο¹² is niet perfect.

ἀηα εἴ γὰρ ἐνηθῶ νῦδέλ πνη ἄλ γέλνην θαιό λ.

(Plato, *Timaeus* 30c⁵)

Want niets dat op iets onvolmaakts lijkt (namelijk een κέξνο) kan ooit mooi zijn.

Hieruit kan men opmaken dat het deel volgens Timaeus ondergeschikt is aan het geheel – op de vraag of het $\delta\tilde{\omega}\nu\lambda$ boven het κέξνο staat gaat ook Aristoteles in.¹³ Het –wereldorganisme” kan geen κέξνο zijn van een groter geheel en moet dus wel een volmaakt $\delta\tilde{\omega}\nu\lambda$ zijn, maar in tegenstelling tot Parmenides‘ ondeelbare Zijnde kan het $\delta\tilde{\omega}\nu\lambda$ van Plato wel delen bevatten.

¹⁰ Timaeus is de persoon die hier aan het woord is in het werk. Ik onthoud mij ervan om deze beweringen direct aan Plato toe te schrijven, daar het mijns inziens in zijn werken niet helder wordt welke opvattingen hij ook daadwerkelijk aanhield (in het werk *Parmenides* draagt hij bijvoorbeeld een aantal tegenargumenten aan tegen wat men als zijn “Ideeënleer” veronderstelt, zonder deze afdoende te weerleggen).

¹¹ Ritter 1971-2007, sub voce Ganzes/Teil.

¹² Dit is ook het woord dat Plato gebruikt.

¹³ Hoofdstuk 3 behandelt deze vraag.

Alle dingen in de wereld zijn namelijk delen van de wereld zoals de κόζηα(“lichaamsdelen”¹⁴) delen zijn van een δῶνλ.¹⁵

Maar met deze analogie geeft Plato geen bevredigend antwoord op de paradox van Zeno. En het probleem van deze paradox is de belangrijkste vraag voor Aristoteles' voorgangers: wat κέζεε precies zijn is niet belangrijk; de antieke filosofen wilden weten hoe er tegelijk één ὄι νλ en meerdere κέζεε kunnen zijn. Met andere woorden: wat is de relatie tussen het ὄι νλ en het κέζυο? Kan een ὄι νλ toch uit zijn κέζεε volgen? Kan een deling oneindig doorgaan? Hoe gaat Aristoteles deze koe bij de horens vatten?

¹⁴ Dit woord voor “deel” wordt vaak in deze specifieke context gebruikt. LSJ (Liddell, Scott & Jones) sub voce κόζηλ.

¹⁵ Plato, *Timaeus* 30c⁵.

2. Een deel, wat is dat eigenlijk?

Nu we gezien hebben welke problemen de antieke wijsgeren hadden met de delen, de gehelen en de bemiddeling tussen die twee is het tijd om de aandacht op Aristoteles richten. Aristoteles behandelt mereologische problemen in zijn *Metafysica*, met name boek Z. Voor ik aan boek Z begin moet ik echter kort aandacht besteden aan boek Δ, het boek van de definities. Aristoteles definieert in dit boek namelijk ook de begrippen κέξνο (–deel”) en ὅτι νλ (–geheel”). Een uiteenzetting van deze definities is nodig om de passages in boek Z goed te kunnen duiden.

2.1 – Definitie van het μέρος

Men kan meerdere dingen verstaan onder het woord κέξνο. Aristoteles onderscheidt zelf verschillende soorten delen.

2.1.1 – Delen van hoeveelheden

Onder κέξνο kan men ten eerste elk onderdeel van een hoeveelheid verstaan.

κέξνο ι έγεηαῖλα κελ ηξόπνλ ειο ὀ δηαῖεζεῖε ἄλ ηῶ πνζ ὀλ ὀπσζ νῦλ (ἀει γὰξ ηῶ ἄθαηξῦ κελνλ ηνῦ πνζ νῦ ἢ πνζ ὀλ κέξνο ι έγεηαῖθειλπ, νῖνλ ηῶλ ηξῖφλ ηὰ δύν κέξνο ι έγεηαῖ πσο).

(*Metafysica* Δ.25, 1023b¹²⁻¹⁵)

Iets wordt deel genoemd op de ene manier als datgene waarin de hoeveelheid op welke manier dan ook verdeeld kan worden (want datgene wat van een hoeveelheid als hoeveelheid wordt afgenomen wordt altijd een deel daarvan genoemd, zoals van het drietal het tweetal op een bepaalde manier een deel wordt genoemd).

Als men een drietal knikkers naast elkaar legt heeft men een hoeveelheid van drie. Uit die hoeveelheid knikkers kan men twee knikkers oppakken. Het tweetal knikkers is in die zin een deel van het totale drietal. Als men tien knikkers naast elkaar legt kan men uit die verzameling twee, vier of zeven knikkers pakken. Deze kleinere verzamelingen zijn in zekere zin delen van de grotere verzameling.

Maar dit is volgens Aristoteles een κέξνο in de ruimste zin van het woord. In specifiekere zin kan een –deel” namelijk ook gedefinieerd worden als:

ηὰ θαηακεηξνῦλ ηα ηῶλ ηηηῶησλ κόλνλ: διῶ ηὰ δύν ηῶλ ηξῖφλ ἔζ ηηκελ ὠο ι έγεηαη κέξνο, ἔζ ηη δ’ ὠο νῦ.

De delen die zodanige hoeveelheden afmeten: daarom wordt twee op de ene manier een deel van drie genoemd en op een andere manier niet.

De hoeveelheid knikkers geven we aan met een getal, bijvoorbeeld 3. Een getal is in principe een aantal vermenigvuldigingen van 1 (het getal 3 wordt gemeten als drie vermenigvuldigingen van 1), net zoals een afstand een aantal meters is. De meter is de maat van een afstand, want we zeggen bijvoorbeeld dat de afstand van huis naar het werk 3,5 kilometer, oftewel 3500 meter is. De –eenheid”¹⁶ is op diezelfde manier het θαηακεηξνῦλ (–datgene wat afmeet”) van een getal. De delen van een hoeveelheid kunnen dus in specifiekere zin als de eenheden van die hoeveelheid gedefinieerd worden. Het getal 2 kan dan geen onderdeel van 3 meer zijn, want een drietal kan niet in tweetallen verdeeld worden en dus kunnen we 3 niet meten aan de hand van 2 – een viertal kan daarentegen wel in tweetallen verdeeld worden, dus 2 is ook in deze specifiekere betekenis een –deel” van 4.

2.1.2 – *Delen van een eenheid*

Maar hoeveelheden en afstanden zijn natuurlijk niet de enige dingen die we kunnen opdelen. Aristoteles onderscheidt drie soorten delen die deel uitmaken van een eenheid – daarmee bedoelt hij alles wat we als één kunnen zien, van fysieke objecten tot algemene begrippen.

ἔηρηιο ἂ ἢ εἶδνο δηαῖεζεῖε ἄλ ἄλεπ ηνῦ πνζνῦ, θαῖ ηᾶηα κόζηηι ι ἔγεηηη ηῦηηπ.

Verder zijn er de delen waarin de vorm verdeeld kan worden zonder hoeveelheid, en die worden delen van die vorm genoemd.

Het εἶδνο (–vorm”) van een object is volgens Aristoteles datgene wat een object onderscheidt van andere objecten. Alle mensen bezitten bijvoorbeeld het εἶδνο –mens” en aan de hand van die –vorm” kunnen ze onderscheiden worden van bijvoorbeeld paarden. Maar een mens bezit naast het εἶδνο –mens” bijvoorbeeld ook het εἶδνο –levend wezen”, afhankelijk van het categorische niveau waarop u naar de mens kijkt. Deze vorm kan ook delen hebben, en die delen zijn geen delen van een hoeveelheid.¹⁷ Een εἶδνο is immers één

¹⁶ Niet te verwarren met een eenheid.

¹⁷ Aristoteles geeft hier geen voorbeelden van delen van een εἶδνο. De vorm is een abstractie, de essentie van het geheel. Voor de verdeling van de fysieke materie van een geheel heeft Aristoteles echter voorbeelden genoeg. Desalniettemin kan ik niet ontkennen dat Aristoteles hier delen aan het εἶδνο toekent.

begrip.

Er moet verder worden aangestipt dat Aristoteles hier *κόζηα* gebruikt waar je *κέζυνο* zou verwachten (aan het begin van deze alinea is *κέζυνο* het woord waarmee Aristoteles het begrip —*del*” aangeeft). Dit is opvallend omdat *κόζηα* specifiek gebruikt wordt om lichaamsdelen aan te duiden.¹⁸ Bovendien gebruikt Aristoteles dit woord in latere passages ook vooral in die betekenis en duidt hij het algemene deel steevast aan met *κέζυνο*. In deze context lijkt het gebruik van *κόζηα* echter geen speciale connotaties met zich mee te brengen (het woord kan ook gebruikt worden om een deel in algemene zin uit te drukken).¹⁹

Waarschijnlijk heeft Aristoteles het woord hier dus gebruikt omwille van *variatio*.

Maar een *εἶδνο* is niet het enige soort geheel dat delen kan bevatten.

ἐηρηίο ἃ δηαῖεῖται ἢ ἐμὸν ζύγθεται πρὸς οὐκ ἄλλο, ἢ τὸ εἶδνο ἢ τὸ ἔρην τὸ εἶδνο, νῖν τὸ ἦο ζθαίξιο
ἦο ραιθῆο ἢ ἦν θύβνπ ἦν ραιθνῖ θαι ὁ ραιθὸ κέζυνο (ἦν ἔζηλ ἢ ὕε ἐλ ἢ τὸ εἶδνο)
θαι ἢ γσλία κέζυνο.

(*Metafysica* Δ.25, 1023b¹⁹⁻²²)

Dan zijn er de delen waarin het geheel verdeeld kan worden of waaruit het geheel samengesteld is, hetzij de vorm hetzij datgene wat de vorm in zich heeft, op die manier dat van de bronzen bol en de bronzen kubus zowel het brons een deel is (want dat is de materie waarin de vorm zich bevindt) als de hoek een deel is.

Een los *εἶδνο* is een abstractie van een object. Het *εἶδνο* —*mens*” is bijvoorbeeld een abstractie van de mens. Concrete personen zijn niet alleen *εἶδε*. Ze bestaan ook uit fysieke deeltjes – of de vier basiselementen, volgens de Grieken. Deze fysieke delen noemt Aristoteles *ἢ ὕε* (—*de materie*”) en die materie draagt de vorm in zich. Zonder die vorm is het hoopje materie namelijk niet als mens te herkennen. Een concreet persoon is dus een samenstelling van vorm en materie, en deze samenstelling noemt Aristoteles een *ζύνολον* (—*samengesteld geheel*”). Het *εἶδνο* —*mens*” heeft delen, maar ons fysieke lichaam heeft ook delen. Op diezelfde manier hebben een bol of een kubus hun *εἶδε* (met eventuele delen) – daaraan zien wij dat die dingen zijn wat ze zijn – maar als de bol en de kubus in brons gegoten zijn is het brons op een bepaalde manier natuurlijk ook een deel van de bol en de kubus.

We hebben reeds geconstateerd dat een *εἶδνο* iets abstracts is dat zich manifesteert in

¹⁸ LSJ, sub voce *κόζηα*.

¹⁹ LSJ, sub voce *κόζηα*. Het commentaar van Ross merkt niets op over dit woord, dus Ross zag blijkbaar ook geen probleem in het gebruik van *κόζηα*; Ross 1924, 339-340.

het concrete. Maar we kunnen het concrete ook volledig loslaten en ons op redeneringen en definities richten.

ἔφη ἃ ἐλ ἡῶ ἰ ὄγω ἡῶ δεῖ νῦληηῆθαζηνλ, θαὶ ἡῶηα κόςηη ηνῦ οἱ νπ: διὸ ἡὸ γέλονο ηνῦ εἶδνοπο θαὶ κέξνο ἰ ἐγεηηηῶἰ ἰ σ ο δὲ ἡὸ εἶδνο ηνῦ γέλονπο κέξνο.

(*Metafysica* Δ.25, 1023b²³⁻²⁵)

Verder zijn er de delen in de beschrijving die ieder ding verduidelijkt, en ook dat zijn delen van het geheel: daarom wordt het *genus* ook als deel van de soort²⁰ beschreven, en op een andere manier de soort als deel van het *genus*.

Om “mens” te kunnen definiëren omschrijven we de mens in woorden. We maken een ἰ ὄγω (–beschrijving”) die de mens aan ons toont. Deze beschrijving heeft ook delen. In deze zin is een *genus* ook een deel van een soort, ook al is de soort ondergeschikt aan het *genus*. Zo kan men het *genus* “levend wezen” als deel van de soort “mens” zien, omdat men de mens kan beschrijven als een levend wezen. Dit is echter een erg ruime betekenis van “deel”, en het zal blijken dat Aristoteles in latere passages de focus legt op delen die ook daadwerkelijk categorisch ondergeschikt zijn aan hun geheel.

Aristoteles heeft nu verschillende soorten delen gedefinieerd. Hieronder volgt een puntsgewijze indeling voor de duidelijkheid. Aristoteles’ soorten delen zijn:

- Delen van hoeveelheden.
 - Elke kleinere hoeveelheid die binnen de totale hoeveelheid past (2 past in 3).
 - De maatstaf van de hoeveelheid (de meter is een deel van de afstand, de eenheid een deel van het getal).
- Delen van een eenheid.
 - De vorm of de materiële delen (“datgene wat de vorm in zich heeft”- ἡὸ ἔρνλ ἡὸ εἶδνο) van een samengesteld geheel.
 - Delen van de vorm.
 - Delen van de beschrijving van een object.

2.2 – Definitie van het ὅλον

²⁰ Het woord “εἶδνο” kan ook “soort” betekenen. Deze betekenis draagt het vooral als het tegenover γέλονο gebruikt wordt; LSJ, sub voce εἶδνο.

Ook het *ὅτι νλ* moet gedefinieerd worden voordat Aristoteles tussen de twee begrippen kan bemiddelen.

2.2.1 – *Het ὅλον*

Aristoteles definieert in hoofdstuk Δ.25 van de *Metafysica* eerst het *ὅτι νλ* aan de hand van de volgende eigenschappen:

ὅτι νλ ἰ ἐγενησθῆ ἢ ἡ κεζ ἐλ ἄπεζ ἡ κέζνο ἐμ ὧλ ἰ ἐγενησθῆ νλ θύζει, θὰ ἡὲ πεξίρνλ ἡὰ πεξίρρόκελα ὧζ ἡ ἐλ ἡεῖλαηέθεῖλα.

(*Metafysica* Δ.26, 1023b²⁶⁻²⁸)

Datgene wordt geheel genoemd waarvan geen enkel deel ontbreekt van de delen op grond waarvan het van nature geheel genoemd wordt, en iets dat zijn omvatte delen op zo'n manier bevat dat die delen op een bepaalde manier één zijn.

Een *ὅτι νλ* moet compleet zijn: als het delen mist is het niet meer hetzelfde geheel. Als wij een mens zonder ogen zien noemen we het nog wel een mens, maar we merken dat er iets mis is. De desbetreffende persoon mist iets dat we normaal zouden verwachten in een mens en is op een bepaalde manier niet meer compleet. In het volgende hoofdstuk komt Aristoteles hier op terug. Denk ook aan Timaeus' uitspraak in Plato's *Timaeus*:

ἀηα εἶ γὰξ ἐνηθο νύδέλ πνη ἄλ γέλνῃν θαίό λ.

(Plato, *Timaeus* 30c⁵)

Want niets dat op iets onvolmaakts lijkt kan ooit mooi zijn.

Aristoteles is het met Plato eens dat de volmaaktheid van het geheel datgene is wat het *ὅτι νλ* onderscheid van het κέζνο.

Aristoteles stipt echter wel aan dat alleen de delen die θύζει bij het geheel horen essentieel zijn voor het bestaan van het geheel. Het woord "θύζει" is vaag (wat wordt er precies bedoeld met "an nature"?), maar ik denk dat Aristoteles hiermee alle kunstmatige delen wil uitsluiten. Even verderop zegt hij namelijk over gehelen:

ἡνύησλ δ' ἀνῆὼλ κᾶι ἰ νλ ἡὰ θύζει ἡ ἐφλῃ ἡνηᾶῃα

(*Metafysica* Δ.26, 1023b³⁴⁻³⁵)

En van die gehelen²¹ zijn natuurlijke gehelen beter dan kunstmatige.

Een dokter kan iemand een houten poot geven, maar de houten poot is niet een essentieel deel van het geheel —*ans*”. Een kind zal bovendien nooit een houten been groeien.²² Om die reden sluit Aristoteles waarschijnlijk kunstmatige delen uit.

Een *ὅτι νλ* is volledig, maar het moet ook *ἔλ ηη ἄλλαη(-ῶρ* een bepaalde manier één zijn”). Het geheel moet zijn delen omvatten (*πεξηφρηη*) op zo’n manier dat die delen een eenheid vormen. Aristoteles onderscheidt vervolgens twee verschillende soorten van eenheid.

ἦ γὰρ ὡο ἔθαζηνλ ἔλ ἦ ὡο ἐθ ηνύησ λ ηῶ ἔλ.

(*Metafysica* Δ.26, 1023b²⁸⁻²⁹)

Namelijk ofwel zoals ieder deel één is, ofwel zoals de eenheid uit die delen bestaat.

De eerste vorm van eenheid is de *ἔθαζηνλ ἔλ* (—[dat] ieder deel één is”). Hiermee bedoelt Aristoteles verschillende objecten die allemaal binnen dezelfde categorie vallen en onderling die overkoepelende categorie delen. De mens en het paard zijn beide levende wezens. Ze zijn dan één met elkaar in de zin dat ze de eigenschap —levend wezen” delen.

ηῶ κἔλ γὰρ ῶαζόι νπ, θαί ηῶ ὅι σ ο ι εγόκελνλ ὡο ὅι νλ ηηῶλ, νύησ ο ἔζηη ῶαζόι νπ ὡο πνι ι ἄ πεξηφρνλ ηῶ θαηεγνρ εἰζ ζαηηαζ’ ἐθάζηηπ θαί ἔλ ἄπαληα εἰλαηῶο ἔθαζηηνλ, νἴνλ ἄλλζξσ πνλ ἴππνλ ζεόλ, δηόηη ἄπαληα ἄῶα.

(*Metafysica* Δ.26, 1023b²⁹⁻³²)

Want het algemene begrip en datgene wat in zijn geheel wordt beschreven als zijnde een soort geheel, is een algemeen begrip in de zin dat het vele (individuele begrippen) omvat doordat het gezegd wordt van ieder ding en in de zin dat al die individuele begrippen één (algemeen begrip) zijn, zoals —*ans*”, “paard”, —*gd*”, want dat zijn allemaal —levende wezens”.

Het *ῶαζόι νπ* (hier door mij vertaald als —algemeen begrip” omdat Aristoteles het woord gesubstantiveerd heeft door middel van *ηῶ* - in *ηῶ κἔλ γὰρ ῶαζόι νπ*)²³, zoals de categorie —*δῶνλ*”, wordt door ons volgens Aristoteles als een geheel opgevat, want wij beschrijven het als een geheel (Aristoteles schrijft *ηῶ ὅι σ ο ι εγόκελνλ ὡο ὅι νλ ηηῶλ*, en Ross vertaalt —that of which we speak when we say ‘as a whole’, implying that there is in some sense a

²¹ Ross 1924, 340.

²² Φύζηηο afgeleid van het werkwoord *θύσ* (“groeien”); LSJ, sub voce *θύσ*.

²³ *καθόλου* is eigenlijk een adverbiaal woord en betekent letterlijk “in zijn algemeen”. LSJ, sub voce *καθόλου*.

whole”)²⁴. De categorie “levend wezen” wordt door ons aangeroepen (θαπεγνξεῖζζαη) als we over een mens of een paard spreken. Mens en paard zijn één in de zin dat ze beiden onder “levend wezen” vallen, en dus is een θαζόι νπ, zoals “levend wezen”, een οἶ νλ.

Maar het θαζόι νπ zelf is niet volledig één. De mens en het paard delen hetzelfde overkoepelende θαζόι νπ, maar ze zijn twee verschillende wezens die in andere opzichten los van elkaar staan. Een θαζόι νπ lijkt op een verzameling knikkers. We kunnen zeggen dat de stapel knikkers één verzameling is, maar het is niet hetzelfde soort eenheid als de lichaamsdelen die samen één mens vormen. En dat brengt ons op Aristoteles’ tweede soort οἶ νλ: een geheel dat zelf een eenheid is (ὡο ἐθ ηνύησλ η̄ ἔλ; —als de eenheid uit die delen bestaat”). Een mens is bijvoorbeeld een eenheid: alle lichaamsdelen vormen samen één lichaam. Een cirkel is een eenheid. Een huis is een eenheid. Een θαζόι νπ is anders. Een θαζόι νπ omvat meerdere eenheden, maar niemand zal beweren dat het paard in de wei en de mens die er naast staat daadwerkelijk een eenheid vormen. Ze zijn slechts hetzelfde in de zin dat ze beide levende wezens zijn. Het θαζόι νπ is in zekere zin een hoeveelheid van dingen die dezelfde eigenschappen delen, net zoals een verzameling knikkers als geheel kan worden beschouwd.²⁵ Het ligt als het ware tussen een verzameling knikkers en een mens (een éénheid van lichaamsdelen) in. Maar wat precies het onderscheid is tussen een θαζόι νπ en een ἐθ ηνύησλ η̄ ἔλ maakt Aristoteles uiteindelijk niet duidelijk.

2.2.2 – *Het ὄλον vs. het πᾶν*

ἔηη η̄ πνζ ν̄ ἔρνληνοδὲ ἀξρη̄λ θαὶ κέζ νλ θαὶ ἔζ ραηνλ, ὄζ σλ κὲλ κῆ πνηᾶ ἢ ζέζ ηρ δηαθνξᾶλ,
πᾶλ ι ἔγεηαη, ὄζ σλ δὲ πνηᾶ, οἶ νλ. ὄζ α δὲ ἄκθσ ἔλδὲρεηαη, θαὶ οἶ α θαὶ πᾶληα.

(*Metafysica* Δ.26, 1024a¹⁻³)

Wanneer een hoeveelheid verder een begin, een midden en een einde heeft worden alle hoeveelheden waarvan de plaatsing (van de onderdelen) geen verschil maakt een totaal genoemd, en hoeveelheden waarvan de plaatsing wel een verschil maakt worden gehelen genoemd. En alle hoeveelheden die aan beide eigenschappen voldoen zijn zowel totalen als gehelen.

De laatste voorwaarde voor het benoemen van een οἶ νλ is volgens Aristoteles dat de indeling van de delen van belang is voor de natuur van het οἶ νλ. Als de ζέζ ηρ (“plaatsing”)

²⁴ Ross 1924, 341.

²⁵ Denk ook terug aan paragraaf 2.1.2, waarin Aristoteles vertelde dat de *genus*, hoewel die boven de soort staat, toch een deel van de soort kan zijn omdat die in de definitie van de soort kan voorkomen. Waarschijnlijk denkt Aristoteles hier in soortgelijke termen.

van de delen een verschil uitmaakt voor datgene wat ze samen vormen, is de samenstelling van de delen een *ὅτι νλ*. Men kan de armen van een mens immers niet op zijn voorhoofd plaatsten, want dan is het geen echt mens meer.²⁶ Op diezelfde manier is een gebouw een geheel, want het dak kan niet onder de muren geplaatst worden.

Eerder in dit hoofdstuk sprak ik over getallen en een verzameling knikkers. Als we een drietal knikkers als één verzameling knikkers zien zouden we van een geheel kunnen spreken. Maar daar is Aristoteles het niet mee eens. De knikkers kunnen namelijk op welke manier dan ook ingedeeld worden, zonder dat de verzameling van aard verandert. Deze verzameling moeten we dan een *πᾶλ* noemen. Dit strookt ook met de in paragraaf 2.1.1 besproken passage, waarin Aristoteles een getal, zoals een drietal knikkers, als een hoeveelheid bestempelde en niet als een eenheid. Eenheden zijn dus *ὅτι α*, omdat een verplaatsing van de delen de eenheid verstoort, terwijl veelheden *πάληα* zijn: hun onderdelen kunnen zonder problemen verplaatst worden.

ὕδσξ δὲ θαι ὄζα ὑγξὰ θαι ἀξήκδο πᾶλ κελ ἰ ἐγεηαη, ὅτι νλ δ' ἀξήκδο θαι ὅτι νλ ὕδσξ νὸ ἰ ἐγεηαη, ἄλ κῆ κρηαθνξῶ.

(*Metafysica* Δ.26, 1024a¹⁻³)

Water en alle vloeistoffen en een getal worden als een totaal beschreven, maar het getal wordt niet als een geheel beschreven en water ook niet, tenzij het (woord) in een andere zin gebruikt wordt.

Nu zou men kunnen zeggen –Maar een watermassa is ook een eenheid. Als we de moleculaire indeling van H₂O aanpassen is het water geen water meer.” Maar dat is niet waar Aristoteles hier op doelt. Aristoteles doelt hier op druppels in een watermassa. Ik kan een schep water uit de onderkant van een badkuip nemen en deze er vervolgens bovenop gieten. De watermassa blijft dan in essentie hetzelfde. De watermassa is inderdaad een eenheid, maar geen *ὅτι νλ*. Aristoteles voegt daarbij wel de frustrerende *caveat* ἄλ κῆ κρηαθνξῶ (~~tenzij~~ in een andere zin”) toe. Wat bedoelt hij hier precies mee? In latere passages komt het niet voor, en Ross besteedt er geen aandacht aan. Blijkbaar kan men water in een bepaalde zin wel zien als een *ὅτι νλ* waarvan de indeling van de delen van belang is. Het eerder genoemde voorbeeld van de moleculaire opbouw van water is een goed voorbeeld, maar dat zal Aristoteles hier niet bedoeld hebben – het is onwaarschijnlijk dat hij

²⁶ Althans, niet volgens ons idee van een mens.

de moleculaire indeling van water kende.²⁷

Een eenheid kan ook tegelijkertijd een $\delta\iota\nu\lambda$ en een $\pi\tilde{\alpha}\lambda$ zijn. Kleren kunnen bijvoorbeeld gevouwen worden, maar niet verscheurd. De fysieke indeling van de delen van het kledingstuk kan in beperkte mate verschoven worden.

ἔστι γὰρ τῆς ἡαῶηα ὄζσλ ἡ κέλ θύζηοή ἀνῆη κέλεη ἡ κηαζέζεη, ἡ δὲ κνξθ ἡ νῦ, νῖνλ θεξ ὀο θαὶ
ικάηηνλ

(*Metafysica* Δ.26, 1024a⁴⁻⁵)

Er zijn hoeveelheden waarvan de natuur hetzelfde blijft tijdens de verplaatsing (van de onderdelen), maar de fysieke vorm²⁸ niet, zoals was en een gewaad.

Het $\delta\iota\nu\lambda$ heeft dus de volgende eigenschappen:

- Het is volledig en mist geen van zijn essentiële delen. Een mens zonder ogen is geen mens meer.
- Het is een eenheid.
 - In het geval van een $\theta\alpha\zeta\acute{o}\iota\nu\pi$ is het algemene begrip zelf geen eenheid, maar zijn de verschillende substraten van dat begrip één met elkaar in de zin dat ze onder hetzelfde begrip vallen.
- De plaatsing van de delen van het geheel kan niet of slechts in beperkte mate veranderd worden. Als de verzameling delen aan deze eigenschap niet voldoet is het geen $\delta\iota\nu\lambda$ maar een $\pi\tilde{\alpha}\lambda$.

Aristoteles is grondig te werk gegaan. We hebben een vrij uitgebreide lijst van eigenschappen waaraan onze delen en gehelen moeten voldoen. Een aantal soorten delen zullen in de latere hoofdstukken weinig van belang zijn (met name de delen van hoeveelheden), omdat die niet tot problemen leiden in hun relatie tot het geheel. Desalniettemin heeft Aristoteles ze voor de volledigheid opgesomd, zoals we van hem gewend zijn.

²⁷ In de tijd van Aristoteles dachten de meeste filosofen dat alle dingen opgebouwd waren uit de vier basiselementen: water, vuur, aarde en lucht. Met water als $\kappa\eta\eta\alpha\theta\nu\zeta\tilde{\alpha}$ bedoelt Aristoteles waarschijnlijk dit basiselement.

²⁸ Niet te verwarren met $\epsilon\tilde{\iota}\delta\nu\omicron!$

3. Wat komt er eerst? Het deel of het geheel?

Nu we Aristoteles' definities van het κέζνο (–deel") en het ὄι νλ (–geheel") bestudeerd hebben is het tijd om het grootste probleem van de antieke filosofen aan te pakken: wat is de relatie tussen het deel en het geheel? Kunnen deze twee wel samengaan? In dit hoofdstuk zal ik me voornamelijk op de eerste vraag richten – de tweede vraag komt in hoofdstuk 4 aan de orde.

In boek Z van zijn *Metaphysica* behandelt Aristoteles essentie en definitie (ὄξιζκ ὄο). In hoofdstuk Z.10 (1034b²⁰-1036a²⁶) bespreekt hij de relatie tussen het κέζνο en het ὄι νλ. Daarbij stelt hij twee vragen over deze relatie.²⁹

1. Moeten de delen aanwezig zijn in de definitie van het geheel?
2. Volgt het geheel uit zijn delen, of volgen de delen uit hun geheel?

Maar Bostock merkt in zijn commentaar terecht op dat Aristoteles geen duidelijk onderscheid tussen zijn twee vragen maakt: –Certainly, if there are two distinct questions here, then they are treated by Aristotle as very closely connected, both to be answered on the same basis."³⁰ Aristoteles springt inderdaad over van de ene kwestie naar de andere zonder in het Grieks aan te geven dat het een nieuw onderwerp betreft en het is duidelijk dat de tweede vraag uit de eerste volgt. Om de lezer een duidelijk overzicht te geven zal ik echter, voor zover het Grieks dat toelaat, de door Ross veronderstelde tweedeling handhaven en beide problemen afzonderlijk behandelen.

3.1 – Moet een beschrijving van een geheel de beschrijving van diens delen bevatten?

ἐπει δὲ ὁ ὄξιζκ ὄο ἰ ὄγνο ἐζ ηἰ, πᾶο δὲ ἰ ὄγνο κέζε ἔρη. ὦο δὲ ὁ ἰ ὄγνο πξ ὄο η ὄ πξ ᾶγκα, θαἰ η ὄ κέζνο η ν ὄ ἰ ὄγν πξ ὄο η ὄ κέζνο η ν πξ ᾶγκα η νο ὄ κνἰς ο ἔρη, ᾶπνξ εἴη η ἠ ὄ δε π ὄ η ξ ν λ δεἰ η ὄ λ η ὄ λ κ εξ ὄ λ ἰ ὄ γν λ ἐλπ ᾶ ξ ρ η λ ἐ λ η ὄ η ν ὄ ἰ ν π ἰ ὄ γω ἠ ν ὄ. ἐπ' ἐλἰς λ κ ἐ λ γ ᾶ ξ θαἰ λ ν λ η η ἠ ἠ ὄ λ ὄ λ η ο ἐ λἰς λ δ' ν ὄ. η ν κ ἐ λ γ ᾶ ξ θ ὄ θ ἰ ν π ὄ ἰ ὄ γνο ν ὄ θ ἔρη η λ η ὄ λ η κ εκ ᾶ η σ λ, ὄ δε η ἠ ο ζ π ἰ ἰ α β ἠ ο ἔρη η ὄ λ η ὄ λ ζ η η η ἠ ἠ ἠ ἠ λ: θαἰ η η η δ η η ᾶ ἠ εἴ η η η η ᾶ ἰ ὄ θ ὄ θ ἰ νο εἰ ο η ᾶ η κ ἠ κ η η ᾶ ὄ ζ π εξ θαἰ ἠ ζ π ἰ ἰ α β ἠ εἰ ο η ᾶ ζ η η η η ἠ ἠ ἠ.

(*Metaphysica* Z.10, 1034b²⁰⁻²⁷)

Aangezien een definitie een beschrijving is, en elke beschrijving delen bevat, en aangezien, zoals de beschrijving (van een object) tegenover het (concrete) object staat, zo op dezelfde

²⁹ Ross 1924, 194.

³⁰ Bostock 1994, 145.

manier het deel van de beschrijving tegenover het deel van het object staat, rijst nu de vraag of de beschrijving van de delen aanwezig moet zijn in de beschrijving van het geheel of niet. Want in sommige (beschrijvingen van gehelen) schijnen ze aanwezig te zijn en in andere niet. Want de beschrijving van de cirkel bevat niet de beschrijving van de segmenten, maar de beschrijving van een lettergreep bevat wel die van de letters. En toch wordt de cirkel verdeeld in segmenten op dezelfde manier waarop de lettergreep in haar letters verdeeld wordt.

Volgens Aristoteles is elke definitie (ὄξηζκόο) van een geheel een **λόγος**, wat we hier letterlijk als “beschrijving” moeten lezen.³¹ Als we aannemen dat de delen van een ἰόγνο de delen van het daadwerkelijke object weergeven, rijst de vraag of de ἰόγνο van een geheel ook de ἰόγνη van de delen van dat geheel moet bevatten. Want in sommige ἰόγνη van gehelen komen ook de beschrijvingen van de delen van die gehelen voor maar in andere ἰόγνη niet, of zoals Aristoteles zegt, ἐπ’ ἐλίσιλ κὲλ γὰξ θ αἰλνληρηἐλόλησοἐλίσιλ δ’ νῦ (het verzwegen subject is “de beschrijvingen van de delen” en ἐλίσιλ κὲλ en ἐλίσιλ δ’ verwijzen naar “de beschrijvingen van gehelen”³²). Een beschrijving van een cirkel bevat immers geen beschrijving van de segmenten van die cirkel (ἠῶλ ηκεκάησιλ (“de segmenten”)) slaat duidelijk op een wiskundige indeling van een cirkel; Ross en Bostock hebben het beide ook zo geïnterpreteerd), maar een ζπιι αβή (“lettergreep”) wordt wel beschreven aan de hand van haar ζηνηρεῖα (hier: “letters”³³). Men hoeft immers niet te weten wat segmenten zijn om het concept “cirkel” te kunnen begrijpen, maar om “lettergreep” te kunnen definiëren moet men wel weten wat een “letter” is. Dit blijkt ook uit het Griekse woord ζπιι αβή, dat van ζπιι ακβάλσ (“verzamelen”, “bijeengebrengen”)³⁴ afgeleid is.³⁵ Het woord betekent in haar letterlijke zin dus zoveel als “collectie” of “samenraapsel”. Een ζπιι αβή is dus letterlijk een verzameling ζηνηρεῖα. Een θύθι νο (“cirkel”) is echter niet slechts een verzameling van segmenten, maar een op zichzelf staand geheel. Waar ligt het onderscheid tussen deze gevallen?

Om deze vraag te beantwoorden (her)introduceert Aristoteles twee soorten delen: **ἠὸ εἶδος** (“de vorm”) en **ἠ ῥλη** (“de materie”).

³¹ Ross interpreteert ἰόγνο in zijn commentaar als “account”, terwijl Bostock “formula” vertaalt. Ross’ vertaling is mijns inziens simpeler en daardoor duidelijker. *Formula* heeft een te wiskundige connotatie, aangezien Aristoteles naast wiskundige objecten zoals cirkels (1034b²⁵ et al.) en rechte hoeken (1034b²⁸⁻³¹ et al.) ook abstracte begrippen zoals de ziel en zijn relatie tot het “levende wezen” behandelt (zie 1035b¹⁴⁻³⁰).

³² Bostock 1994, 16.

³³ Σηνηρεῖνλ betekent letterlijk “element”, maar het kan ook in de specifieke betekenis “letter” of “foneem” gebruikt worden. LSJ, sub voce ζηνηρεῖνλ.

³⁴ LSJ, sub voce ζπιι ακβάλσ.

³⁵ Het Nederlandse woord “lettergreep” geeft ook aan dat de lettergreep een som van zijn delen (de letters) is.

ἢ πινι αρω̄οι ἐγενηαη̄ο κέξνο, ὦλ εἶο κέλ ηξόπνο η̄ο κηξινῶλ θαη̄α η̄ο πνζ ὀλ—αὐ ἄ ηνῶην κέλ ἄθεἶζζσ : ἐμ ὦλ δὲ ἡ νύζια ὠο κεξῶλ, ηνῶην ζθεπηένλ.

(*Metaphysica* Z.10, 1034b³²⁻³⁴)

In werkelijkheid wordt het deel op vele verschillende manieren beschreven – één van die manieren is het metende (deel) op grond van hoeveelheid – maar die manier moeten we weglaten; het soort delen waaruit een substantie bestaat, dat moeten we onderzoeken.

Aristoteles beschreef in boek Δ hoe delen van hoeveelheden gedefinieerd moeten worden. Daarna kwam hij echter tot de conclusie dat hoeveelheden geen ὄν α zijn, omdat een ὄν νλ op een of andere manier een eenheid moet vormen (ofwel zelf ofwel tussen zijn delen; zie hoofdstuk 2.2.1). Hoeveelheden zijn verder niet van belang, want onze focus ligt op de relatie tussen het κέξνο en het ὄν νλ. Aristoteles gaat verder met:

εἰ νῶλ ἐζῆι η̄ο κέλ ὕι ε η̄ο δὲ εἶδνο η̄ο δ' ἐθ ηνῶησλ, θαἰ νύζια ἡ η̄ε ὕι ε θαἰ η̄ο εἶδνο θαἰ η̄ο ἐθ ηνῶησλ, ἔζῆη κέλ ὠο θαἰ ἡ ὕι ε κέξνο ηηῶοι ἐγενηαη, ἔζῆη δ ὠο νῶ, αὐ ' ἐμ ὦλ ὀ ηνῶ εἶδνοποι ὀγνο. νῖνλ ηῆο κέλ θνη ὀηηηνο νῶθ ἔζῆη κέξνο ἡ ζάξμ (αῦηε γὰξ ἡ ὕι ε ἐθ' ἡο γίγληαη) ηῆο δὲ ζῆκὴηηνακέξνο: θαἰ ηνῶ κέλ ζπλόι νπ ἀλδξῆάληνο κέξνο ὀ ραι θδο ηνῶ δ' ὠο εἶδνοποι ἐγκέλνπ ἀλδξῆάληνο νῶ (ι εθῆρένλ γὰξ η̄ο εἶδνο θαἰ ἡ εἶδνο ἔρηεῖθαζ ηνλ, η̄ο δ' ὕι ηῶλ νῶδέπνηε θαζ' αῦη̄ο ι εθῆρένλ):

(*Metaphysica* Z.10, 1035a¹⁻⁹)

Als er dus de materie is, alsook de vorm, alsook de samenstelling van die twee, en zowel de materie als de vorm als de samenstelling van die twee een substantie is, wordt op een bepaalde manier materie een deel van iets genoemd, en op een andere manier wordt ze niet zo genoemd en dan worden alleen de elementen waaruit de beschrijving van de vorm bestaat delen genoemd. Zo is het vlees geen deel van de holte (want zij is de materie waarin deze holte ontstaat) maar wel een deel van de wipneus. En het brons is een deel van het standbeeld als samengesteld geheel³⁶, maar niet van het standbeeld wanneer dat als vorm beschreven is (want de vorm moet beschreven worden en datgene waarin ieder ding zijn vorm heeft, maar het materiële moet nooit op zichzelf beschreven worden).

Aristoteles' "materiële deel" (ὕι ῖθὸλ) lijkt een ambigu begrip te zijn. De materie kan immers beschreven worden als een deel van iets: ἔζῆη κέλ ὠο θαἰ ἡ ὕι ε κέξνο ηηῶοι ἐγενηαη ([-dan] wordt op een bepaalde manier materie een deel van iets genoemd"; 1035a²⁻³), maar de beschrijving van de delen kan ook alleen over de vorm gaan: αὐ ' ἐμ ὦλ ὀ ηνῶ εἶδνοποι ὀγνο

³⁶ Dat wil zeggen: een specifiek standbeeld waarbij de vorm geactualiseerd is in de materie.

(1035a³⁻⁴). De zin ἔζηηδ' ὠο νῦ, ἀυ ' ἐμ ὄλ ὁ ηνῦ εἶδνο ι ὄγνο is lastig te duiden – vrij vertaald staat er –en op een andere manier wordt ze niet zo genoemd en dan worden alleen de elementen waaruit de beschrijving van de vorm bestaat als delen genoemd”. Met ὄλ bedoelt Aristoteles de delen van een object. Met andere woorden: op een bepaalde manier bestaat alleen ὁ ηνῦ εἶδνο ι ὄγνο (–de beschrijving van de vorm”) uit delen. En dan zijn de enige delen die in de beschrijving voorkomen delen van het εἶδνο (Bostock vertaalt: —but in another way only the constituents of the formula of the form are parts of the thing”³⁷).

De ὕιε is dus op een bepaalde manier wel een deel van de ι ὄγνο van een geheel en op een andere manier niet. Daardoor lijkt het begrip ὕιε ambigu. –But this supposed ambiguity seems not really to be a case of ambiguity at all, since it simply depends upon *what* thing we are talking about.”³⁸ Een materieel deel kan namelijk alleen als deel gezien worden als het samengesteld is met een vorm in een ζ ὕνολον: een –samengesteld geheel”. Het is belangrijk dat men het verschil tussen een ὄι νλ en een ζ ὕλνιν λ weet. Een ζ ὕλνιν λ is namelijk één van de *twee soorten* ὄι α die Aristoteles onderscheidt. Een losse vorm (i) kan immers ook een op zichzelf staand geheel zijn – ι εθηένλ γὰξ ηὸ εἶδνο (–want de vorm moet beschreven worden”, 1035a⁷⁻⁸). Naast dit type ὄι νλ kan men ook het ζ ὕλνιν λ (ii), beschrijven – θαὶ ἦ εἶδνο ἔρηεῖθαζηνλ³⁹ (–en datgene waarin ieder ding zijn vorm heeft”; 1035a⁷⁻⁸). Het ζ ὕλνιν λ is dus een samenstelling van een vorm (met diens κέξε)⁴⁰ en materiële delen. Op die manier zijn het vlees en het brons delen van respectievelijk de samengestelde gehelen ζ ηιόηεο (–wipneuzigheid”) en ἀλδζηίρο (–standbeeld”): ze vormen de materie binnen een ζ ὕλνιν λ. Het ὕι ηῦλ (–materiële”) kan echter niet afzonderlijk (θαζ' ἀύηὸ) beschreven worden, maar geldt alleen als deel als het samen is genomen met een vorm in een ζ ὕλνιν λ. De vorm als deel en delen van de vorm zijn in een beschrijving dus essentieel, want een vorm kan als losstaand ὄι νλ beschreven worden, maar de materiële delen kunnen alleen in de beschrijving van een ζ ὕλνιν λ voorkomen.⁴¹ Dit verklaart ook waarom letters beschreven worden in de definitie van een lettergreep, maar de cirkelsegmenten niet in de definitie van de cirkel.

³⁷ Bostock 1994, 16.

³⁸ Bostock 1994, 147.

³⁹ Het subject hier is ἕκαστον, zie ook Bostock 16.

⁴⁰ Aristoteles beweerde in boek Δ dat het εἶδνο ook delen kon hebben. Zie paragraaf 2.1.2.

⁴¹ Aristoteles behandelt vooral de ζ ὕλνι α. Het εἶδνο als geheel komt vrijwel niet aan bod. In paragraaf 2.2.1 hebben we echter gezien dat abstracte begrippen door Aristoteles wel als gehelen gezien worden, omdat hun delen onderling één met elkaar zijn (Aristoteles noemt dit ὠο ἔθαζηνλ ἔλ). Het losse εἶδνο, dat een abstractie van een begrip vertegenwoordigt, valt waarschijnlijk in die categorie.

ἡ δὲ κέλ γὰρ ζῆνηρεῖα ἡνῶ ἰ ὄγνπ κέξε ἡνῶ εἶδονπο θαι νὸρ ὕι ε, ἡ δὲ ἡκῆκαηανῦησ ο κέξε ὦο ὕι ε ἐθ' ἦο ἐπηγλεσησ:

(*Metaphysica* Z.10, 1035a¹¹⁻¹²)

Want de letters zijn delen van de beschrijving van de vorm⁴² (van de lettergreep) en geen materie, maar de segmenten (van de cirkel) zijn delen in die zin dat ze de materie zijn waarin de vorm terecht komt.

Er zijn dus twee soorten gehelen, een losse εἶδνο (i) en een ζύλνιν λ (ii). In dat ζύλνιν λ zijn twee soorten delen samen genomen: de εἶδνο en de κέξε ὦο ὕι ε. De vraag is nu waar het onderscheid precies ligt tussen een “vorm-deel” en een materieel deel.

ἔξ ἡ δ ὦο νὸδὲ ἡ ζῆνηρεῖα πάληα ἡ ζπι ἰ αβῆο ἐλ ἡῶ ἰ ὄγφ ἐλέξ ησ, ἦνλ ἡαδῖ ἡ θήξηλα ἦ ἡ ἐλ ἡῶ ἀέξη ἦδε γὰρ θαι ἡαῶηα κέξνο ἡ ζπι ἰ αβῆο ὦο ὕι ε αἰζζεηή.

(*Metaphysica* Z.10, 1035a¹⁴⁻¹⁷)

Het is echter ook zo dat niet alle letters van een lettergreep in diens beschrijving aanwezig zijn, (namelijk letters) zoals deze op papier en die in de lucht; want deze (letters) zijn reeds een deel van de lettergreep als waarneembare materie.

Spreekt men van “letter”, dan kan dit slaan op “letter” als algemene vorm of op een concrete, individuele “letter”, en dan betreft het materie. Want “the letters in wax or in the air are only the sensible matter of the syllable.”^{43, 44} Maar “this reply is profoundly unsatisfying,” antwoordt Bostock. “If it is the syllable as type that is to be defined – as of course it should be – then no doubt it will be letters as types that figure in the definition. But that is just to say that the letters in question will be “taken universally”, and there seems to be no reason why they should not *both* be material *and* be taken universally. Aristotle’s position here seems to depend upon ignoring the possibility.”⁴⁵ Waarom kunnen concrete letters op papier enkel materiële delen van de lettergreep zijn? Waarom kunnen deze letters van inkt of krijt niet ook de vorm “letter” in zich hebben en zo alsnog in de beschrijving van

⁴² Hier zien we het eerste voorbeeld van delen van een vorm. De letters zijn delen van de vorm van de ζπι ἰ αβῆ, want ze komen in de beschrijving van die vorm voor. Hieronder blijkt echter dat de letters ook materie kunnen zijn en dus op de scheidingslijn tussen vorm en materie balanceren.

⁴³ Wat Aristoteles precies bedoelt met ἡ [ζῆνηρεῖα] θήξηλα en ἡ [ζῆνηρεῖα] ἐλ ἡῶ ἀέξη is een interessante vraag. Met de laatste categorie bedoelt Aristoteles hoogstwaarschijnlijk gesproken letters (Ross 197), maar ἡ [ζῆνηρεῖα] θήξηλα zijn letterlijk de “wassen” letters. Dit zou een aanwijzing kunnen zijn voor de materialen waarop men in die tijd schreef.

⁴⁴ Ross 1924, 194.

⁴⁵ Bostock 1994, 149.

de ζπι ι αβή vermeld worden?

Hetzelfde geldt voor de segmenten van de cirkel. Waarom zijn de segmenten enkel κέξε ωο ύιε ? –As for the semicircles, [Aristotle] has no grounds that one can see for claiming that these can only be construed as material parts. As he himself said earlier, the circle is –divided into” its semicircles *just as* the syllable is divided into its letters (34b26-28).” Bovendien geldt dat –~~learly~~ one *can*, if one wishes, first define the semicircle independently, and then define the circle in terms of it.”⁴⁶ Kan men niet ook spreken van de εἶδνο van een halve cirkel? Het enige antwoord dat Aristoteles op dit probleem heeft is:

ἐγγπηέξσ κέληνηηνῶ εἶδνοπο ἢ ὁ ραι θοο ὄηαλ ἐλ ραι θῶ ἢ ζηξγγπι ὀηεο ἐγγέλεση.

(*Metaphysica* Z.10, 1035a¹³⁻¹⁴)

Maar ze (de cirkelsegmenten) staan wel dichter bij de vorm dan (bijvoorbeeld) het brons, wanneer in brons de cirkelvorm aanwezig is.

Maar hiermee zijn we nog geen steek wijzer. Wat houdt ἐγγπηέξσ ηνῶ εἶδνοπο precies in? En wanneer is het ene materiële deel (bijvoorbeeld de halve cirkel) –ἐγγπηέξσ ηνῶ εἶδνοπο” dan een ander materieel deel (bijvoorbeeld het brons van een standbeeld)? Aristoteles breidt zijn stelling uit in 1036a¹⁻¹¹: er bestaan twee soorten materiële delen, namelijk de ύιε αἰζζεηη ἢ (–~~waarneembare~~ materie”) en de ύιε λνεηη (–~~kenbare~~ materie”). Tot de eerste categorie behoren de lagere materiële delen zoals het brons, en tot de tweede categorie behoren onder andere ηὰ καζεκαηηθά (–~~de~~ wiskundige dingen”), zoals de segmenten van een cirkel. Maar met het bedenken van nieuwe subcategorieën beantwoordt Aristoteles nog steeds niet de vraag waarom het ene in de ene categorie behoort en het andere niet. Hij heeft bovendien ook nog niet de door Bostock terecht aangedragen mogelijkheid uitgesloten dat de segmenten ook delen in de zin van vorm *en* delen in de zin van (deze hogere soort) materie tegelijk kunnen zijn. Verderop lijkt hij echter een duidelijk onderscheid te geven tussen vorm en materie.

ὀκσ λύκσ ο γὰξ ι ἐγεηαιθῶθι νο ὄ ηε ἀπι ῶοι εγὀκελνο θαἰ ὀ θαζ’ ἔθαζηα διὰ ηὀ κη εἰλαηἶδιηλ ὄλνκα ηνῶ θαζ’ ἔθαζηηνλ.

(*Metaphysica* Z.10, 1035b¹⁻³)

⁴⁶ Bostock 1994, 149.

Want de cirkel in het algemeen beschreven wordt met dezelfde naam besproken als de individuele cirkel⁴⁷, aangezien er voor de individuele dingen geen eigen naam is.

—Κύθι vo” kan slaan op een algemene beschrijving, of op een individuele cirkel (ὁ θαζ’ ἔθαζηα) die is samengesteld met materie, omdat de individuele cirkels geen ἴδηλῶλκα (—eigen naam”) hebben. Een losse vorm als geheel (i) staat dus gelijk aan het abstracte (de cirkel als algemeen begrip), de samenstelling met materie (het ζύλνι νλ; ii) aan het individuele (een bronzen cirkel of een cirkel op papier). En hiermee lijkt de zaak afgedaan. Ross herinnert ons er echter terecht aan dat —ἢ ζύλνι νλ is not to be identified either with the sensible or with the individual. It is applicable (...) in fact to anything that contains matter either universal or particular.”⁴⁸ Aristoteles geeft immers ook voorbeelden van ζύλνι α die algemene samenstellingen zijn.

ὁ δ’ ἄλλζξσπνο θαὶ ὁ ἴππνο θαὶ ἡ νῦησ οἰπὶ ἡῶλ θαζ’ ἔθαζηα, θαζόι νπ δέ, νῦθ ἔζηηλνῦζία
αὶ ἄ ζύλνι ὀλ ηηῆθ ηνπδὶ ηνῦ ι ὀγνπ θαὶ ηεζδὶ ηῆο ῦι εο ὠο θαζόι νπ.

(*Metaphysica* Z.10, 1035²⁷⁻³⁰)

En de —mens” en het —paard” en de dingen die zo op de individuele dingen worden toegepast, maar eigenlijk algemene begrippen zijn, daar betreft het geen essentie maar een samengesteld geheel bestaande uit een dergelijke beschrijving en een dergelijke materie als algemeen opgevat.

De woorden —ἄνθρωπος” en —ἵππο” kunnen slaan op een losse vorm of op een samenstelling van vorm en materie, en in het laatste geval lijkt het misschien te gaan om een individueel mens of paard. Maar ook in dit geval slaan de woorden eigenlijk op algemene begrippen (καθόλος δέ) – het Grieks is hier vrij compact, maar de tegenstelling tussen ἡῶλ θαζ’ ἔθαζηα (—dingen die zo op de individuele dingen worden toegepast”) en θαζόι νπ wordt aangegeven door het enkele partikel δέ.⁴⁹ Men kan immers in het algemeen spreken van de mens als vorm, maar men kan evengoed spreken van het ζύλνι ὀλ —mens” in het algemeen en dus ook van een ζύλνι ὀλ ηηῆθ ηνπδὶ ηνῦ ι ὀγνπ θαὶ ηεζδὶ ηῆο ῦι εο ὠο θαζόι νπ (—een samengesteld geheel bestaande uit een dergelijke beschrijving en een dergelijke materie als algemeen opgevat”; 1035²⁹⁻³⁰).

Een ander voorbeeld is de eerder genoemde ζηκόησο (—wipneuzigheid”). Dit is bij uitstek een woord dat niet op een specifieke wipneus slaat maar op het verschijnsel in het

⁴⁷ Een geactualiseerde cirkel, zoals een bronzen of ijzeren cirkel.

⁴⁸ Ross 1924, 197.

⁴⁹ Zo ook Bostock 1994, 18.

algemeen. En zoals Aristoteles zelf heeft vastgesteld is deze algemene ζηκόηο een ζύλνι όλ (want naast de vorm ζηκόηο bevat het ζύλνι νλ ook de materie ζάξμ (→ vlees)). Aristoteles heeft hiermee opnieuw aangegeven hoe we delen in de zin van εἶδνο en delen in de zin van ὕιε *niet* moeten onderscheiden, maar een duidelijk antwoord op de vraag waar de scheidingslijn wel ligt wordt helaas niet gegeven.

We kunnen dus concluderen dat een ὄι νλ een losse εἶδνο (i) kan zijn of een ζύλνι νλ (ii), waar de vorm is samengesteld met materie. Verder geldt dat delen gecategoriseerd kunnen worden als κέξε ηνῶ εἶδνο⁵⁰, het εἶδνο zelf, of κέξε ὡο ὕιε – de materie en de vorm kunnen alleen als deel beschreven worden als ze deel uitmaken van een ζύλνι νλ⁵¹. Het εἶδνο vormt in het andere geval namelijk een ὄι νλ, en de κέξε ὡο ὕιε kunnen niet afzonderlijk beschreven worden.

Welke delen moeten dus aanwezig zijn in de beschrijving van een ὄι νλ? Alleen het εἶδνο en eventuele κέξε ηνῶ εἶδνο zijn noodzakelijk aanwezig in de beschrijving en de definitie van een ὄι νλ. Het grootste probleem van deze conclusie is dat er nog steeds niet hard is gemaakt wanneer welke delen precies onder welke noemer geschaard moeten worden.

3.2 – Volgen de delen uit het geheel, of volgt het geheel uit de delen?

Uit het probleem van de definities komt Aristoteles' tweede vraagstuk voort. Hij vraagt zich af: komt het κέξνο eerst of het ὄι νλ? Eerder hebben we gezien dat een ζπι ι αβή wordt beschreven aan de hand van haar ζηνηρεῖα. De beschrijving van deze ζηνηρεῖα (de delen) is nodig voor de beschrijving van de ζπι ι αβή (het geheel), en dus volgt het ὄι νλ in dit geval uit zijn κέξε.

Maar:

ἐηη εἰ πξόηεξα ἢ κέξε ηνῶ οἱ νπ, ἢ ο δὲ ὀξζῆο ἢ ὀμεῖα κέξνο θαὶ ὁ δάθηπ νο ηνῶ δόνπ, πξόηεξνλ ἂλ εἶε ἢ ὀμεῖα ἢ ο δὲ ὀξζῆο θαὶ ὁ δάθηπ νο ηνῶ ἀλζξώπνο. δνοεῖ δ' ἐθεῖλα εἶλαη πξόηεξα: ἢ ο ἰ ὄγω γὰξ ι ἐγνληαρεῖμ ἐθεῖλολ, θαὶ ἢ ο εἶλαηδὲ ἄλεπ αἰ ι ἢ ι σ λ πξόηεξα.

(*Metaphysica* Z.10, 1034b²⁸⁻³²)

⁵⁰ Zoals Aristoteles beweerde in boek Δ; zie paragraaf 2.1.2. Nog steeds heeft hij geen voorbeeld gegeven van delen van de vorm.

⁵¹ Een εἶδνο kan alleen binnen een ζύλνι νλ *als deel* beschreven worden, want als men de vorm als los geheel neemt is het geen deel meer maar het geheel.

Als de delen bovendien vóór het geheel komen, en als de scherpe hoek een deel is van de rechte hoek en de vinger een deel van het levend wezen, dan zou de scherpe hoek voorafgaan aan de rechte hoek en de vinger vóór de mens komen. Maar het schijnt dat juist die laatste dingen voorop komen. Want de delen worden beschreven met een beschrijving vanuit die gehelen, en die gehelen komen ook in het zijn zonder elkaar voorop.

We hebben eerder gezien dat de cirkel (het $\acute{\omicron}\iota\ \nu\lambda$) niet volgt uit zijn segmenten (de $\kappa\acute{\epsilon}\xi\epsilon$), en hetzelfde geldt voor de $\acute{\alpha}\lambda\zeta\acute{\xi}\sigma\pi\nu\omicron$ (\neg mens”) en de $\acute{\omicron}\zeta\acute{\zeta}\acute{\eta}$ (\neg rechte hoek”). Hun delen (respectievelijk de $\delta\acute{\alpha}\theta\eta\pi\nu\omicron$ (\neg vinger”) en de $\acute{\omicron}\mu\acute{\alpha}$ (\neg scherpe hoek”)) komen immers niet voorop maar volgen juist uit de beschrijvingen van de gehelen. Een vinger wordt gedefinieerd als een deel van een mens; de mens wordt niet gedefinieerd als een samenstelling van een vinger en andere delen. Zelfs als de delen los van hun geheel bestaan worden ze gedefinieerd aan de hand van het geheel. De zin $\eta\tilde{\omega}\ \iota\ \acute{\omicron}\gamma\omega\ \gamma\acute{\alpha}\xi\ \iota\ \acute{\epsilon}\gamma\nu\lambda\eta\sigma\eta\acute{\epsilon}\mu\ \acute{\epsilon}\theta\epsilon\iota\lambda\sigma\lambda,\ \theta\alpha\iota\ \eta\tilde{\omega}\ \acute{\epsilon}\iota\lambda\alpha\eta\delta\acute{\epsilon}\ \acute{\alpha}\lambda\epsilon\pi\ \acute{\alpha}\iota\ \iota\ \acute{\eta}\iota\ \sigma\lambda\ \pi\acute{\zeta}\acute{\omicron}\eta\epsilon\acute{\xi}\alpha$ (\neg want de delen worden beschreven met een beschrijving vanuit die gehelen, en die gehelen komen ook in het zijn zonder elkaar voorop”; 1034b³¹⁻³²) is lastig, want in het eerste zinsdeel zijn *de delen* het subject van $\iota\ \acute{\epsilon}\gamma\nu\lambda\eta\sigma\eta$ maar in het tweede zinsdeel zijn *de gehelen* het subject van $\pi\acute{\zeta}\acute{\omicron}\eta\epsilon\acute{\xi}\alpha$.⁵² Met $\eta\tilde{\omega}\ \acute{\epsilon}\iota\lambda\alpha\eta\acute{\alpha}\lambda\epsilon\pi\ \acute{\alpha}\iota\ \iota\ \acute{\eta}\iota\ \sigma\lambda$ (\neg in het zijn zonder elkaar”) doelt Aristoteles op delen die los van hun geheel bestaan⁵³. Een losse vinger wordt dus nog steeds gezien als een $\neg\eta\eta\acute{\omicron}\delta\epsilon\ \kappa\acute{\epsilon}\xi\upsilon\ \acute{\alpha}\nu\theta\rho\acute{\omega}\pi\omicron\upsilon$ (\neg zodanig deel van een mens”); 1035b¹¹).

Sommige delen zijn dus $\pi\acute{\zeta}\acute{\omicron}\eta\epsilon\acute{\xi}\alpha$ (\neg voorafgaand aan”) aan hun gehelen, maar andere delen zijn $\acute{\upsilon}\zeta\eta\epsilon\acute{\xi}\alpha$ (\neg volgend op”). Welke delen volgen precies uit hun geheel, en welke delen gaan aan hun geheel vooraf?

$\acute{\omicron}\zeta\ \alpha\ \kappa\acute{\epsilon}\lambda\ \gamma\acute{\alpha}\xi\ \eta\tilde{\omega}\ \iota\ \acute{\omicron}\gamma\nu\pi\ \kappa\acute{\epsilon}\xi\epsilon\ \theta\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\iota\omicron\ \acute{\alpha}\ \delta\eta\alpha\acute{\eta}\acute{\epsilon}\iota\eta\alpha\pi\acute{\omicron}\ \iota\ \acute{\omicron}\gamma\nu\omicron,\ \eta\acute{\alpha}\omega\eta\alpha\ \pi\acute{\zeta}\acute{\omicron}\eta\epsilon\acute{\xi}\alpha\ \acute{\eta}\ \acute{\pi}\acute{\alpha}\lambda\eta\alpha\ \acute{\eta}\ \acute{\epsilon}\lambda\eta\alpha:$

(...)

$\acute{\omega}\zeta\zeta\ \acute{\omicron}\zeta\ \alpha\ \kappa\acute{\epsilon}\lambda\ \kappa\acute{\epsilon}\xi\epsilon\ \acute{\omega}\omicron\ \acute{\upsilon}\iota\ \epsilon\ \theta\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\iota\omicron\ \acute{\alpha}\ \delta\eta\alpha\acute{\eta}\acute{\epsilon}\iota\eta\alpha\pi\acute{\omicron}\ \acute{\upsilon}\iota\ \acute{\epsilon}\lambda,\ \acute{\upsilon}\zeta\eta\epsilon\acute{\xi}\alpha:\ \acute{\omicron}\zeta\ \alpha\ \delta\acute{\epsilon}\ \acute{\omega}\omicron\ \eta\tilde{\omega}\ \iota\ \acute{\omicron}\gamma\nu\pi\ \theta\alpha\iota\ \eta\tilde{\omega}\ \nu\acute{\upsilon}\zeta\iota\omicron\ \eta\tilde{\omega}\ \theta\alpha\eta\acute{\alpha}\ \eta\acute{\omicron}\lambda\ \iota\ \acute{\omicron}\gamma\nu\lambda,\ \pi\acute{\zeta}\acute{\omicron}\eta\epsilon\acute{\xi}\alpha\ \acute{\eta}\ \acute{\pi}\acute{\alpha}\lambda\eta\alpha\ \acute{\eta}\ \acute{\epsilon}\lambda\eta\alpha.$

(*Metaphysica* Z.10, 1035b^{4-6; 11-14})

Alle delen die deel uitmaken van de beschrijving en waarin de beschrijving verdeeld wordt, die (dingen) hebben prioriteit, allemaal of (tenminste) sommige ervan.

⁵² Ross 1994, 196.

⁵³ Zo heeft Bostock het ook geïnterpreteerd in zijn vertaling: “for the former (de delen) are defined in terms of the latter (de gehelen), and are posterior also in independent existence”; Bostock 1994, 16.

(...)

Zo volgen alle materiële delen en de delen, waarin iets wordt verdeeld als in materie ergens op⁵⁴; maar alle delen van de beschrijving en van de substantie zoals hij beschreven is, die delen komen voorop, allemaal dan wel sommige ervan.

Alle delen (of tenminste ἔλλα(–sommige”) – hier kom ik later op terug) die in de beschrijving van een ὄνι νλ voorkomen zijn dus πξόηεξα, en de κέξε ωο ὕιε zijn ὕζηεξα. Maar over welk type ὄνι νλ spreken we dan? We hebben immers al gezien dat er twee typen ὄνι α onderscheiden kunnen worden: het losse εἶδνο en het ζύλνι νλ.

Bostock heeft een antwoord: —H fails to specify what they are prior to, but it is natural to suppose that in the first instance they are prior to what is given by the whole formula, which is again taken to be the form.”⁵⁵ —For he adds that also —the parts that are material, and into which the thing is divided as into its matter, are posterior (b¹¹⁻¹²). Again he does not specify what they are posterior to, but it must surely be the *same* thing as he says that the parts of the formula a prior to. In that case, it can only be the form. For he will tell us in the next paragraph that the material parts are *prior* to the compound.”⁵⁶ De delen van de ι όγνο zijn πξόηεξα en de materiële delen zijn ὕζηεξα. De vraag is welke genitief we bij deze woorden moeten lezen (waar zijn ze πξόηεξα en ὕζηεξα aan?). We weten dat Aristoteles gehelen categoriseert als εἶδνο of als ζύλνι νλ. De enige optie, aldus Bostock, is de εἶδνο als geheel, want ook de materiële delen gaan in werkelijkheid *vooraf* aan de ζύλνι νλ.

Aristoteles vertelt ons in de volgende paragraaf inderdaad dat de materiële delen vooraf gaan aan het ζύλνι νλ. Hij bespreekt het lichaam en de functie van de ziel, ἡ ζ πρή, als εἶδνο van een levend wezen en zijn conclusie is als volgt:

ἡ δὲ ζῶκα θαὶ ἡ ἀνύνηπ κόξηπ ὕζηεξα ἡώηεο ἡῶ νύζίαο, θαὶ δηαῖεῖται ἡῶ ωο εἰο ὕι ελ νύρ ἡ νύζία αὐ ἀ ἡ ζύλνι νλ, ἡνὶ κελ νύλ ζπλόι νπ πξόηεξα ἡῶ ἔζ ἡῶ ὦο, ἔζ ἡῶ ὦο νύ (νύδὲ γὰξ εἶλαη ἀλαηηη πξόκελα: νύ γὰξ ὁ πάλησο ἔρσλ δάθηπ νο δῶνπ, αὐ ὁ κῶλκνο ὁ ἡζλεῶ):

(*Metaphysica*, Z.10, 1035b²⁰⁻²⁴)

Maar het lichaam en de delen daarvan komen na die essentie (de ζ πρή), en datgene wat in die lichaamsdelen wordt verdeeld als in materie, dat is niet de essentie maar het samengestelde

⁵⁴ Namelijk op het geheel.

⁵⁵ Bostock 1994, 151.

⁵⁶ Bostock 1994, 151.

geheel, en op een bepaalde manier gaan deze lichaamsdelen vooraf aan het samengestelde geheel, en op een andere manier niet (want ze kunnen niet afzonderlijk bestaan: de vinger is immers niet op elke manier een vinger van een levend wezen, maar de dode vinger draagt (alleen maar) dezelfde naam)⁵⁷.

Het lichaam kan bekeken worden als ζύλνι νλ, of als εἶδνο alleen (en dan spreken we over de ziel). Het ζύλνι νλ is het geheel dat in de vorm en in materiële delen verdeeld kan worden, en aan dat geheel gaan ook de materiële delen in zekere zin vooraf.

Bostock heeft het dus bij het rechte eind: ζπλόι νπ πξόηεξα ηᾶηα (κόξηηα⁵⁸) (–die delen gaan vooraf aan het samengesteld geheel”). De materiële lichaamsdelen (zoals een vinger) gaan vooraf aan het ζύλνι νλ. Als we dat combineren met de eerdere passage 1035b^{4-6; 11-14} krijgen we de volgende volgorde van prioriteit.

1. De ηνῶ ι ὄγνπ κέξε, oftewel alle delen die in een beschrijving aanwezig zijn. Eerder hebben we gezien dat dit delen van een εἶδνο kunnen zijn in een losse εἶδνο⁵⁹, of de εἶδνο zelf als deze deel uitmaakt van een ζύλνι νλ. Misschien vallen niet alle ηνῶ ι ὄγνπ κέξε hieronder, maar sommige ten miste wel (ἢ πάληα ἢ ἔληα– zie hieronder; 1035b^{6, 14}).
2. De κέξε ὠο ὕιε .
3. Het ζύλνι νλ.

Deze indeling bezorgt ons echter twee problemen. Ten eerste is er het vage –ἢ πάληα ἢ ἔληα. Sommige delen van de beschrijving gaan misschien niet vooraf aan het geheel? Welke delen zijn dat dan? In hoofdstuk Z.12 van de *Metafysica* stelt Aristoteles dit probleem aan de kaak. —The last differentia of a species is logically neither prior nor posterior to it (1038a¹⁹); all the other elements in the species are prior to it,” vertelt Ross ons.⁶⁰ Aristoteles vertelt ons in Z.12 namelijk dat, in het geval van de abstracte *genera* en *species*, we een soort definiëren door bij de hoogste *genus* te beginnen en dan δηθνξ αί (–onderscheidingen”) toe te passen. Om bij de definitie van de soort –mens” te komen beginnen we bijvoorbeeld bij het *genus* –ding”, en verdelen dat in –levende wezens” en –niet-levende objecten”. We gaan dan verder met –levende wezens” en passen daar weer een δηθνξ αί toe in –rationele wezens” en

⁵⁷ Met andere woorden: een dode vinger wordt nog wel “vinger” genoemd, maar de vorm “vinger” kan alleen bestaan als het deel uitmaakt van een levend wezen.

⁵⁸ Aristoteles gebruikt hier een ander woord voor “delen”, omdat het in deze discussie specifiek over het menselijk lichaam gaat. De lichaamsdelen worden in het Grieks typisch met het woord κόξηηλ aangeduid; LSJ, sub voce κόξηηλ.

⁵⁹ Zie paragraaf 2.1.2.

⁶⁰ Ross 1924, 198. Zie ook Bostock 152.

–irracionele wezens”. Zo differentieert men tot men uiteindelijk het *genus* –mensapen” (bijvoorbeeld) verdeelt tot de *species* –mens”. Deze laatste $\delta\eta\theta\nu\zeta\acute{\alpha}$ is een deel van de gehele beschrijving – het deelt de beschrijving immers met alle *genera* die ervoor genoemd zijn – maar het is ook het beschreven object zelf, namelijk de mens. In het geval van **definities** gaan dus niet alle delen vooraf aan het geheel, want de laatste $\delta\eta\theta\nu\zeta\acute{\alpha}$ in de definitie is het gedefinieerde object zelf. Die $\delta\eta\theta\nu\zeta\acute{\alpha}$ gaat daarom noch vooraf aan het geheel noch volgt het erop.

Een tweede probleem toont zich in de rangschikking van de $\kappa\acute{\epsilon}\xi\epsilon\ \acute{\omega}\circ\ \acute{\upsilon}\tau\epsilon$ (2) en het $\zeta\acute{\upsilon}\lambda\nu\iota\ \nu\lambda$ (3) naar prioriteit. De materiële delen gaan immers op een bepaalde manier vooraf aan het samengestelde geheel, maar $\acute{\epsilon}\zeta\ \eta\eta\delta\prime\ \acute{\omega}\circ\ \nu\acute{\upsilon}$ (– $\theta\epsilon\rho$ een bepaalde manier is dat niet zo”) (1035b²⁴). Want materiële delen kunnen niet $\acute{\epsilon}\iota\lambda\alpha\eta\rho\sigma\zeta\ \eta\delta\acute{\omicron}\kappa\epsilon\lambda\alpha$ (–gescheiden bestaan”). Een losse vinger kan, zoals eerder gezegd, niet als een afzonderlijk geheel gezien worden, want het is nog steeds een $\eta\eta\eta\acute{\alpha}\delta\epsilon\ \kappa\acute{\epsilon}\xi\upsilon\circ\ \acute{\alpha}\lambda\zeta\acute{\xi}\acute{\omega}\pi\nu\pi$ (1035b¹¹). Denk ook terug naar de eerdere passage waarin Aristoteles stelde dat het $\acute{\upsilon}\iota\ \eta\theta\lambda$ niet $\theta\alpha\zeta\prime\ \acute{\alpha}\nu\eta\theta$ (– $\theta\epsilon\rho$ zichzelf”) beschreven kon worden (1035a¹⁻⁹). Materiële delen zijn dus in zekere zin ook $\acute{\upsilon}\zeta\eta\epsilon\zeta\alpha$ aan het $\zeta\acute{\upsilon}\lambda\nu\iota\ \nu\lambda$, want ze kunnen niet los ervan beschreven worden.

Bostock is zich bewust van dit probleem en bekijkt verklaringen van andere onderzoekers. Gill denkt dat er twee soorten materie zijn, de *functional matter* en de *remote matter*. *Functional matter* zijn de materiële delen van een geheel zoals een $\delta\acute{\alpha}\theta\eta\pi\iota\nu\circ$ en deze delen kunnen niet $\rho\sigma\zeta\ \eta\delta\acute{\omicron}\kappa\epsilon\lambda\alpha$ van hun geheel bestaan. Een losgesneden vinger kan immers zijn lichamelijke functie niet meer beoefenen en is voor Aristoteles dan net zo weinig functioneel als een afbeelding van een vinger. Daarom is een afgesneden vinger geen echte vinger.⁶¹ Deze materie moet dus in een $\zeta\acute{\upsilon}\lambda\nu\iota\ \nu\lambda$ gegeven zijn en is volgt daarom op het geheel. *Remote matter* daarentegen zijn materiële delen zoals botten en vlees, die wel overblijven als het lichaam vernietigd wordt en afzonderlijk kunnen bestaan.⁶² De delen die *functional matter* zijn volgen dus op het $\zeta\acute{\upsilon}\lambda\nu\iota\ \nu\lambda$ en de delen die *remote matter* zijn gaan aan het $\zeta\acute{\upsilon}\lambda\nu\iota\ \nu\lambda$ vooraf.⁶³

Hier kan Bostock zich echter niet in vinden: “For the text at b²²⁻²³ cannot be translated as making a distinction between two different kinds of bodily parts.”⁶⁴ Hij sluit zich aan bij de conclusie van Frede en Patzig dat een deel altijd een zekere prioriteit heeft omdat het een deel van iets is. Het “del zijn van” brengt dan automatisch een soort prioriteit

⁶¹ Gill 1989, 127 & 130.

⁶² Gill 1898, 127. *Metafysica* 1035a¹⁸⁻¹⁹, 1035a³¹-b¹.

⁶³ Bostock 1994, 154.

⁶⁴ Bostock 1994, 154.

met zich mee, zo zegt Bostock.⁶⁵ Dit is echter een onduidelijke en onbevredigende conclusie, want zij geeft in zekere zin een zelfde soort antwoord als de conclusie van Gill. Men voegt enkel een nieuwe categorie van prioriteit toe waardoor de hele doctrine ingewikkelder wordt zonder dat er een duidelijk oplossing voor het probleem gegeven wordt.⁶⁶ We zagen ditzelfde al eerder gebeuren toen we ons afvroegen wat het verschil tussen vorm-delen en materiële delen precies was (daar werd het onderscheid ook niet duidelijk) en Bostock begaat hier dezelfde fout die Aristoteles daar maakte. Bovendien botst dit voorstel met 1034b²⁸⁻³², waarin Aristoteles stelde dat gehelen vaak vóór hun delen komen, zoals de mens vooraf gaat aan de vinger.

Helaas wordt het niet duidelijk waar de scheidingslijnen liggen tussen Aristoteles' categorieën van εἶδνο en ζύλνι νλ (op het niveau van de gehelen), en εἶδνο en κέξε ώο ὅιε (op het niveau van de delen).⁶⁷ De door mij opgestelde rangschikking van deze categorieën naar prioriteit (zie hierboven) bleek eveneens niet waterdicht te zijn. We kunnen dus alleen maar met zekerheid concluderen dat bepaalde delen aanwezig zijn in de ι όγη van hun gehelen en sommige niet: νῦησ η̄ κέλ (πεξόηεξα) θαηένλ η̄ δ' νῦ θαηένλ (1036a²⁴⁻²⁵). Sommige delen gaan vooraf aan hun geheel en anderen volgen juist uit hun geheel. Kortom, άπι ώο δ' νῦ θαηένλ (—het is niet makkelijk te zeggen”) (1036a²³). We weten misschien niet welke delen vooraf gaan en welke niet, maar we hebben ten minste een idee hoe de relatie κέξνο/όι νλ volgens Aristoteles in elkaar steekt.

En daarvoor moeten we hem dankbaar zijn. Hij kan ons geen waterdicht systeem geven waarmee we alle κέξε en όι α met precisie kunnen categoriseren, maar hij heeft wel een belangrijk (tweevoudig) probleem aan het licht gebracht, zodat wij als wijsgerigen ons aan die steen niet meer hoeven stoten.

⁶⁵ Bostock 1994, 154.

⁶⁶ Ik sluit me wat dit soort theorieën betreft aan bij de 14^e eeuwse filosoof en theoloog Willen van Ockham, die vond dat de eenvoudigste verklaring de beste verklaring was.

⁶⁷ Aristoteles schenkt hier geen aandacht aan het door hem in boek Δ geopperde feit dat de vorm ook delen kan hebben.

4. Van het deel naar het geheel

Aristoteles heeft ons een schematisch overzicht gegeven van zijn definities van κέξε (–delen”) en ὅια (–gehelen”), en vervolgens de twee begrippen tegenover elkaar gezet. Nu zal ik aan de hand van een passage uit *Metafysica* Z.17 uiteenzetten hoe Aristoteles het grootste probleem van zijn voorgangers probeert op te lossen. In het eerste hoofdstuk zagen we dat de antieke wijsgeren sinds Parmenides’ idee van het Zijnde, dat ὀμκνῶ πῶλ, ἔλ, ζπλαρέο (–bijeem, alles, één en ononderbroken”) is, worstelen met de vraag hoe een hoeveelheid van delen tegelijkertijd een geheel in eenheid kan zijn.

4.1 – Wat onderscheidt het ὄλον van een onverenigde hoeveelheid delen?

In Z.17 vraagt Aristoteles zich af wat ἡ νύζία (–de substantie”) van iets is. Als men de substantie kent kan men begrijpen wat het ding is (ἡ νύζία betekent letterlijk —~~dat~~ wat het is”⁶⁸). Volgens Aristoteles moet de substantie een begin en een oorzaak van iets zijn.

ἐπει νύλ ἡ νύζία ἀξρη θαί αιηία ηη ἐζήλ, ἐληῶζελ κρηηῶνλ.

(*Metafysica* Z.17, 1041a⁹⁻¹⁰)

Aangezien de substantie een begin en een soort oorzaak is moet het vanaf daar onderzocht worden.

De vraag naar een oorzaak leidt ertoe dat we moeten zoeken naar τὸ διῆ ηί (–het waarom” of letterlijk —~~het~~ door wat”). Nadat Aristoteles het belang van deze vraagstelling uiteenzet (men moet vragen *waarom* iets is en niet *wat* iets is, omdat het *wat* al gekend moet zijn voor we er vragen over kunnen stellen⁶⁹) komt hij tot een bespreking van de vraag wat substantie is, oftewel διῆ ηί iets is.

ἐπει δὲ δεῖ ἔρηληε θαί ὑπάξρηη τὸ εἶλαη, ὄη νλ δὴ ὄρηηῆλ ὕι ελ δεηεῖ διῆ ηί ηί ἐζήηλ νῖνλ νιθία ηαδὶ διῆ ηί ὄρηῦπάξρηη ἡλ νιθία εἶλαη. θαί ἄλζξσπνο ηνδὶ, ἡ τὸ ζῶκα ηνῦην ηνδὶ ἔρνλ. ὠζ ηε τὸ αῖηηλ δεηεῖηη ἡ ὕι εο (ηνῦην δ’ ἐζῆη τὸ εἶδνο) ὄ ηί ἐζήηλ ηνῦην δ’ ἡ νύζία.

(*Metafysica* Z.17, 1041b⁴⁻⁹)

Aangezien het zijn er moet zijn en ertoe moet behoren, is het duidelijk dat men vraagt waarom de materie iets is. Waarom zijn deze dingen bijvoorbeeld een huis? Omdat het in een huis zijn

⁶⁸ LSJ, sub voce νύζία.

⁶⁹ Dit wordt uitgelegd in *Metafysica* Z.17, 1041a¹⁰⁻²¹.

ertoe behoort. En waarom dit een mens is, of waarom dit lichaam zo is. Zo wordt naar de oorzaak van de materie gezocht (en dit is de vorm), waardoor het iets is; en dit is de substantie.

Opnieuw zien we een onderscheid tussen $\eta\delta\epsilon\iota\sigma\mu$ (“de vorm”) en $\eta\upsilon\lambda\epsilon$ (“de materie”) en opnieuw stelt Aristoteles de vorm vóór de materie.⁷⁰ Het $\eta\delta\epsilon\iota\sigma\mu$ is namelijk de reden dat de $\eta\upsilon\lambda\epsilon$ is wat het is. Waarom zijn materiële dingen als planken en balken een huis? Omdat ze de vorm “huis” aannemen. Waarom zijn vlees en botten een mens? Omdat ze het $\eta\delta\epsilon\iota\sigma\mu$ “mens” dragen dat hen die vorm geeft. Het $\eta\delta\epsilon\iota\sigma\mu$ is dus de $\nu\omicron\zeta\iota\alpha$, datgene wat iets maakt wat het is.

Naar de $\nu\omicron\zeta\iota\alpha$ van simpele, éénvoudige dingen ($\eta\delta\omega\lambda\ \acute{\alpha}\pi\iota\ \acute{\omega}\lambda$)⁷¹ hoeft niet gevraagd worden, want vragen “Waarom is materie B ding B?” leidt tot het redundante antwoord “Omdat het vorm B in zich draagt”. Het samengesteld geheel ($\eta\delta\ \epsilon\theta\ \eta\eta\lambda\omicron\ \zeta\upsilon\lambda\zeta\epsilon\eta\eta\lambda$; —da wat uit iets samengesteld is”) daarentegen, een geheel dat meerdere delen bevat, is een ander verhaal.

ἐπει δὲ τὸ ἔθ ηηλω ζύλζηνλ νύησο ὡς ηε ἔλ εἴλαη η πᾶλ, ἄλ κη ὠο ζσ ξόο ἄυ ὠο ή ζπι ι αβή—
ή δὲ ζπι ι αβή νύθ ἔζ ηη η ζ ηνηπῖα, νύδὲ ηῶ βα ηῶηη τὸ β θαί α, νύδ ἠ ζ ἄξμ πῶξ θαί γῆ
(δηαιζέληη λ γᾶξ ηᾶ κέλ νύθῆηη ζ ηᾶ, νῖνλ ή ζ ἄξμ θαί ή ζπι ι αβή, ηᾶ δὲ ζ ηνηπῖα ἔζ ηη, θαί τὸ
πῶξ θαί ή γῆ): ἔζ ηᾶ ἄξα ηηή ζπι ι αβή, νύ κόλνλ ηᾶ ζ ηνηπῖα τὸ θσ λῆελ θαί ἄθσ λνλ ἄυ ἄ θαί
ἔηξῶλ ηη, θαί ή ζ ἄξμ νύ κόλνλ πῶξ θαί γῆ η τὸ ζεξκὸλ θαί σ πρξὸλ ἄυ ἄ θαί ἔηξῶλ ηη.

(*Metafysica* Z.17, 1041b¹¹⁻¹⁹)

Maar wanneer de samenstelling uit iets zo is dat het geheel één is, wanneer het geen hoop is maar zoals een lettergreep – en de lettergreep is niet haar elementen, β en α zijn niet hetzelfde als $\beta\alpha$, en vlees is niet vuur en aarde (want als die ($\beta\alpha$ en vlees) uiteengehaald zijn, zijn zij (β en α , vuur en aarde) er niet meer als het vlees en de lettergreep, maar zijn ze de elementen, en vuur en aarde); De lettergreep is dus iets, niet alleen de elementen, klinker en medeklinker, maar ook iets anders, en het vlees is niet alleen het vuur en de aarde en de warmte en de kou, maar ook iets anders.

Aristoteles onderscheidt ten eerste twee soorten samenstellingen, een samenstelling die $\epsilon\lambda$ (“één”) is, oftewel een $\omicron\iota\ \nu\lambda$, en een $\zeta\sigma\ \xi\omicron\omicron$ (“hoop”), een verzameling van elementen die geen eenheid vormen. Hij maakte dit onderscheid al in boek Δ .⁷² Daar noemde hij de verzameling die niet één was geen $\zeta\sigma\ \xi\omicron\omicron$, maar een $\pi\acute{\alpha}\lambda$ (“totaal”). Er lijkt geen duidelijk

⁷⁰ Zie paragraaf 3.2.

⁷¹ *Metafysica* Z.17, 1041b⁹.

⁷² Zie paragraaf 2.2.2.

verschil te zijn tussen Aristoteles' gebruik van ζσ ξόο en πᾶλ, dus we kunnen aannemen dat hij op een gelijksoortige verzameling doelt.⁷³

Bij ὅια rijst de vraag wat het geheel meer maakt dan een simpele verzameling van elementen, meer dan een ζσ ξόο. Zoals Aristoteles zegt is de lettergreep βα meer dan een opeenhoping van de klinkers β en α. Om de een of andere reden zien wij de verzameling, de hoeveelheid van twee letters als een eenheid βα. Hetzelfde geldt voor vlees. Vlees is opgebouwd uit de elementen vuur en aarde, warmte en kou⁷⁴, maar als wij vlees zien zeggen we niet –Dat is vuur en aarde,” maar we benoemen het als één entiteit, ζ ἄξμ.

Het door Aristoteles gemaakte onderscheid in Z.10⁷⁵ tussen gehelen als vlees (die voorafgaan aan hun delen) en gehelen als lettergrepen (die volgen uit hun delen) lijkt hier niets uit te maken. In beide gevallen bevat het geheel ook nog ἕξεξόλ ηη(–iets anders”), iets dat het onderscheidt van een ζσ ξόο. Maar wat is dit ἕξεξόλ ηη

4.2 – Wat is het ἕξεξόν ηη niet?

Een ζπι ι αβή (–lettergreep”) is niet slechts een samenraapsel van letters, maar nog –iets meer”. Is dat –andere” ook een deel van het geheel?

εἰ ηνίπλ ἀλάγθε θάθεἰλν ἢ ζηνηρεἰνλ ἢ ἐθ ζηνηρεἰσλ εἶλαη,εἰ κελ ζηνηρεἰνλ, πάι ηλό αὐηρο ἕζεηαη
ι ὄγνο (ἐθ ηνόηηπ γὰξ θαι ππεξόο θαι γῆο ἕζεηαη ζ ἄξμ θαι ἕξεξῶι ι νπ, ὥζεη' εἰο ἄπειρεἰνλ
βαδηᾶηα) εἰ δὲ ἐθ ζηνηρεἰνπ, δῆι νλ ὀηη ὦρ ἐλόο αὐι ἄ πι εηθόσλ, ἢ ἐθεἰλν αὐηρο ἕζεηαη,ὥζε
πάηηλ ἐπι ηνόηηπ ηόλ αὐηρολ ἐξνῶκελ ι ὄγνλ θαι ἐπι ηῆο ζαξεθόο ἢ ζπι ι αβῆο.

(*Metafysica* Z.17, 1041b¹⁹⁻²⁵)

Welnu, als dat (andere) noodzakelijk ofwel (1) een element is of (2) uit elementen bestaat, als het 1) een element is, is er weer dezelfde redenering (want het vlees bestaat dan uit dat en vuur en aarde, en nóg iets anders, zodat er tot in het oneindige doorgelopen wordt). Als het 2) uit elementen bestaat, is het duidelijk dat het niet uit een maar meerdere elementen bestaat, anders zal het zelf dat ene zijn, zodat we over dat (andere) weer de zelfde redenering zullen uitspreken als over het vlees en de lettergreep.

Het ἕξεξόλ ηη kan geen ζηνηρεἰνλ zijn volgens Aristoteles en ook niet zelf uit ζηνηρεἰα bestaan. In het eerste geval bestaat er namelijk het volgende probleem volgens Aristoteles:

⁷³ Beide begrippen worden bovendien niet expliciet uitgewerkt maar vooral gebruikt als tegenhangers van het ὅι νλ.

⁷⁴ Aristoteles was (nog) niet bekend met het idee van atomen en moleculen. Dingen waren volgens de meeste filosofen van die tijd opgebouwd uit een samenstelling van (enkele van) de vier elementen: vuur, water, aarde en lucht.

⁷⁵ Zie paragraaf 3.1.

dezelfde $\iota \acute{o}\gamma\upsilon\omicron$ is dan van toepassing. Hier betekent $\iota \acute{o}\gamma\upsilon\omicron$ waarschijnlijk niet —definitie” of —beschrijving”, maar —edenering”. Dit interpreteren ook Ross, Bostock en Kathrin Koslicki zo in hun vertalingen en commentaren van de passage – Ross en Koslicki vertalen $\iota \acute{o}\gamma\upsilon\omicron$ als —argument”.⁷⁶ Aristoteles heeft net gezegd dat een geheel niet alleen uit $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\alpha$ bestaat, want dan is het slechts een $\zeta\sigma\acute{\xi} \acute{o}\omicron$ of $\pi\acute{\alpha}\lambda$ ($\acute{\epsilon}\zeta\eta\eta\lambda\acute{\alpha}\xi\alpha$ $\eta\eta\acute{\eta}$ $\zeta\pi\iota\iota$ $\alpha\beta\acute{\eta}$, **οὐ μόνον ἢ ζῆταιᾶ** $\eta\theta$ $\lambda\eta\epsilon\lambda$ $\theta\alpha\iota$ $\acute{\alpha}\theta\sigma$ $\lambda\upsilon\lambda$ **ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι** – —de lettergreep is dus iets, **niet alleen de elementen**, klinker en medeklinker, **maar ook iets anders**”; zie 1041b¹⁶⁻¹⁷ hierboven). Als we aannemen dat een $\acute{o}\iota\ \nu\lambda$ x uit $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\alpha$ A en B en $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\zeta$ bestaat, kan dat C niet ook een $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\lambda$ zijn, want dan is x een $\zeta\sigma\acute{\xi} \acute{o}\omicron$ en geen $\acute{o}\iota\ \nu\lambda$, tenzij we nog een $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\delta$ vinden. Als dat ook een $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\lambda$ is, moet er een niet- $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\lambda$ E gevonden worden, etcetera. Dit leidt tot een infinitie regressie ($\acute{\omega}\zeta\eta$ $\acute{\epsilon}\iota\omicron$ $\acute{\alpha}\pi\epsilon\eta\zeta\upsilon\lambda$ $\beta\alpha\delta\eta\acute{\theta}\eta\alpha$). Het $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\kappa\alpha\lambda$ zelf dus geen $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\lambda$ zijn.

Het kan echter ook niet uit $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\alpha$ bestaan. Als het eerder genoemde $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\zeta$ uit $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\alpha$ 1, 2 en 3 bestaat, moet er weer een $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\delta$ zijn wat het $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\zeta$ tot één geheel maakt. Op die manier moeten we binnen $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\zeta$ naar een nieuw $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\delta$ gaan zoeken wat de $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\alpha$ 1, 2 en 3 samenbrengt in C. Ook daar ontstaat dus een oneindige regressie.

Aristoteles heeft nu duidelijk afgebakend dat de delen van een $\acute{o}\iota\ \nu\lambda$ niet alleen $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\alpha$ kunnen zijn, want anders is de verzameling van de delen slechts een $\zeta\sigma\acute{\xi} \acute{o}\omicron$ of $\pi\acute{\alpha}\lambda$. Er is meer voor nodig om van delen een geheel te maken. Er is een $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\eta\delta$.

4.3 – Wat is het $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\rho}\acute{o}\nu$ $\eta\eta$ wel?

We hebben gezien dat er meer in een geheel moet zitten dan $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\alpha$. Maar wat is het $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\delta$ dat er nodig is? Een geheel moet niet alleen delen hebben, maar ook nog —iets anders”. Hoe definiëren we dat?

4.3.1 – $\acute{\epsilon}\tau\epsilon\acute{\rho}\acute{o}\nu$ $\tau\iota$ versus $\sigma\tau\omicron\iota\chi\epsilon\iota\omicron\nu$

In de eerste plaats kunnen we definiëren wat — $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\lambda$ ” hier betekent, zodat we vervolgens kunnen afbakenen wat het $\acute{\epsilon}\eta\epsilon\acute{\xi}\acute{o}\lambda$ $\eta\eta\eta\delta$ is. — $\zeta\eta\eta\eta\epsilon\iota\lambda$ ” betekent —element”, of specifiek —materieel element”. Het werd in de eerste plaats gebruikt voor de vier fysieke basiselementen: water, vuur, aarde en lucht. Later wordt het ook in andere contexten gebruikt en heeft het woord niet langer de specifieke connotatie van een fysiek element. Zo

⁷⁶ Ross 1924, 221-222; Bostock 1994, 31 & 245; Koslicki 2006, 719.

zijn de ζηνηρεῖα ηὐτὸ ἴδιον geen fysieke –delen van spraak”, maar delen in algemene zin.⁷⁷ Koslicki vat ζηνηρεῖα in haar bespreking van de passage op in de bredere zin van het woord, als algemeen element en deel van het geheel. Zij constateert echter een aantal problemen in Aristoteles’ tekst (die ik in paragraaf 4.3.3 bespreek), die mijns inziens te maken hebben met haar interpretatie van de ζηνηρεῖα. Ik denk namelijk dat Aristoteles met zijn ζηνηρεῖα doelt op de betekenis van fysieke elementen (deze interpretatie is ook door eerdere commentatoren gehandhaafd).⁷⁸ Dit betekent dat de ζηνηρεῖα niet alle delen van een geheel zijn, maar alleen de delen die Aristoteles in de categorie van ἡ ὕλη zou plaatsen. Dit is meteen duidelijk uit zijn bespreking van het vlees, waar hij de elementen vuur en aarde aanhaalt. Ook in zijn bespreking van de lettergreep kan deze interpretatie stand houden, want in hoofdstuk 3.1 heb ik reeds aangetoond dat Aristoteles fysieke letters (letters op papier, zoals de letters die u leest) als delen ὡς ὕλη definieert. Aristoteles bevestigt deze interpretatie met:

ζηνηρεῖν δ’ ἐξ ἡλίου ὁ δὲ διακρίθη αἰθέρα ἐλπίσιν ὡς ὕλη, ἡ δὲ ζηνηρεῖα ἡ αἰθέρα καὶ ἡ β.

(*Metafysica* Z.17, 1041b³¹⁻³³)

Het element is datgene waarin het inherente (aan het ding) verdeeld wordt als materie, zoals de β en α van de lettergreep.

4.3.2 – De σύνθεσις van de dingen

Bostock geeft aan dat Aristoteles in boek H van de *Metafysica* weer spreekt over de delen die een geheel bevat. Hier duidt Aristoteles de verschillende delen aan als de ζηνηρεῖα en de ζύλλεξις (–samenstelling”).

ἡ ζηνηρεῖα ἡ σύνθεσις ἡ ζύλλεξις αἰθέρα καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις.

(*Metafysica* H.3, 1043b⁴⁻⁵)

De lettergreep die uit elementen en hun samenstelling bestaat.

Bostock erkent dat ζύλλεξις eigenlijk –samenstelling” betekent, maar acht de vertaling –arrangement” beter. Ik ben het daar mee eens, omdat Aristoteles in boek Δ heeft aangegeven dat de essentiële eigenschap van een ὅτι ἓν is dat zijn delen in een bepaalde

⁷⁷ LSJ, sub voce ζηνηρεῖν.

⁷⁸ Harte interpreteert ζηνηρεῖα volgens Koslicki ook zo; Koslicki 2006, 723.

ordering bestaan.⁷⁹ Het is aannemelijk dat de ζύλζεζιον van de ζηνηρεῖα het ἔηεξόλ ηηῖς, omdat Aristoteles ook in de passage uit boek H zegt dat de ζύλζεζιον niet uit elementen kan bestaan en geen materieel deel is (dit laatste strookt ook met mijn interpretatie van de ζηνηρεῖα als fysieke (oftewel materiële) delen).

4.3.3 – De vorm als bindmiddel van de delen?

De vraag is nu wat deze ζύλζεζιον van de delen precies is. In de eerdere hoofdstukken zagen we dat Aristoteles delen hoofdzakelijk onder twee categorieën schaarde: ηὸ εἶδνο en ἡ ὕιε . Nu ik heb geconstateerd dat de ζύλζεζιον van de ζηνηρεῖα geen materiële entiteit kan zijn, lijkt het εἶδνο de logische kandidaat. Aristoteles bevestigt mijn vermoeden.

δόμειδ' ἄλ εἶλαη ἠ ηνῶην θαὶ νὸ ζηνηρεῖνλ, θαὶ αἰηηᾶ γε ηνῶ εἶλαη ηνῶ κέλ ζᾶξθα ηνῶ δὲ ζπι ι αβήλ: ὀκνῖσ ο δὲ θαὶ ἐπι ηῶλ ἄ ι σ λ. νὸζία δὲ ἐθαζηνπ κέλ ηνῶην (ηνῶην γὰξ αἰηηῶλ πεξῶηνλ ηνῶ εἶλαη)

(*Metafysica* Z.17, 1041b²⁵⁻²⁸)

Het lijkt er dus op dat dit iets is en geen element, en dat het er de oorzaak van is dat dit vlees is en dit een lettergreep; zo geldt het ook voor de andere dingen. Dit is de substantie van ieder ding (want dat is de eerste oorzaak van het zijn).

De ζύλζεζιον is datgene wat ervoor zorgt dat de delen een geheel vormen. Het is de reden dat het ὄι νλ een ὄι νλ is en geen ζσξ ὄο of πᾶλ. Kortom, de ζύλζεζιον van de materiële delen is de νὸζία van een ὄι νλ, en de νὸζία is het εἶδνο.⁸⁰ Het ὄι νλ –mens” is dus een ὄι νλ omdat het εἶδνο –mens” de individuele ζηνηρεῖα (vlees, botten etcetera) verbindt. Zo geldt dat ook voor de ζπι ι αβή en de ζᾶξμ (het moge duidelijk zijn dat Aristoteles hier op de ζύλνι α –lettergreep” en –vlees” doelt – de materiële delen zijn samengesteld met de vormen van de ζύλνι α).

Kathrin Koslicki loopt echter tegen problemen aan. Zij interpreteert de ζηνηρεῖα als delen in algemene zin, niet als materiële delen. Maar het is deze interpretatie die tot de inconsequenties leidt die zij in de tekst ziet. Aristoteles zegt in deze passage dat het εἶδνο, het ἔηεξόλ ηηῖς dat de ζηνηρεῖα bijeen houdt, geen ζηνηρεῖνλ is en ook geen ζηνηρεῖα kan bevatten. Koslicki vraagt zich af: als de vorm zelf geen deel kan zijn, hoe kan het dan dat Aristoteles vorm en materie als delen van ζύλνι α noemt? En hoe kan Aristoteles dan

⁷⁹ Zie paragraaf 2.2.2.

⁸⁰ Zie paragraaf 4.1.

beweren dat de vorm ook delen kan hebben?⁸¹ Koslicki houdt een lang betoog en haalt een flink aantal passages aan in haar zoektocht naar een oplossing voor deze problemen. Maar zoals ik eerder zei vat ze ζηνηρεῖα op als –elements” in het algemeen. In een voetnoot wijst ze de interpretatie van de ζηνηρεῖα als materiële delen af.⁸² Even verderop haalt ze een passage uit boek Δ aan die ik zelf ook heb geciteerd⁸³:

ἐηρηίο ἄ δηαῖεῖησηῖ ἐμ ὧλ ζύθηηηηα ἠ ὄι νλ, ἦ ἠ ἔῖδνο ἦ ἠ ἔρνλ ἠ ἔῖδνο, νῖνλ ἠῖο ζθαῖζαο ἠῖο ραι ἠῖο ἦ ἠνῦ θύβνπ ἠνῦ ραι ἠνῦ θαῖ ὀ ραι ἠθὸ κέξνο (ἠνῦην δ’ ἐζηῖλ ἦ ῖι ε ἐλ ἦ ἠ ἔῖδνο) θαῖ ἦ γσλία κέξνο.

(*Metafysica* Δ.25, 1023b¹⁹⁻²²)

Dan zijn er de delen waarin het geheel verdeeld kan worden of waaruit het geheel samengesteld is, hetzij de vorm hetzij datgene wat de vorm in zich heeft, zoals van de bronzen bol en de bronzen kubus ook het brons een deel is (want dat is de materie waarin de vorm zich bevindt) en de hoek een deel is.

–A striking feature of this passage from *Met.* Δ.25 is that Aristotle explicitly takes the form and the matter to be part of the compound *according to a single sense of “part”*; in other words, we do *not* find in *Met.* Δ.25, where his business is to say in how many ways —*part*” is spoken of, *two separate* entries along the lines of —.and *part*‘ is spoken of in *one* way as the matter is part of the compound, and in *another* way as the form is part of the compound.”⁸⁴ Koslicki vindt dat Aristoteles geen verschil aangeeft tussen vorm en materie in zijn definitie van κέξνο⁸⁵ en dat we dus geen –mereologisch” verschil tussen vorm en materie moeten zien. Zij vindt dat we een –ontologisch” verschil tussen vorm en materie moeten zien (met andere woorden, vorm en materie zijn allebei delen van een ζύλνι νλ op mereologisch niveau en ze verschillen slechts op ontologisch niveau).⁸⁶ Ik zie echter niet waarom deze verklaring zoveel beter is dan de verklaring die ik en anderen⁸⁷ hebben geopperd. Als we ζηνηρεῖα als materiële delen opvatten beantwoorden we ook Koslicki’s vragen: waarom kan de vorm geen ζηνηρεῖνλ zijn en waarom kan de vorm geen ζηνηρεῖα bevatten? Het εῖδνο is zelf geen materie en kan dus ook geen ζηνηρεῖνλ zijn. Aristoteles

⁸¹ Zie paragraaf 2.1.2.

⁸² Koslicki 2006, 723.

⁸³ Koslicki 2006, 724.

⁸⁴ Koslicki 2006, 724-725.

⁸⁵ Zie paragraaf 2.1 voor mijn analyse van deze passage.

⁸⁶ Koslicki 2006, 723-724.

⁸⁷ Onder anderen Harte, wie Koslicki noemt in haar betoog tegen de interpretatie van ζηνηρεῖα als fysieke elementen; Koslicki 2006, 723.

schrijft zelf in Koslicki's geciteerde passage dat delen van een geheel ἢ τὸ εἶδον ἢ τὸ ἔρως τὸ εἶδον zijn (**–hetzij** de vorm **hetzij** datgene wat de vorm in zich heeft”). Koslicki's tweede vraag, waarom Aristoteles beweert dat een vorm delen heeft maar geen ζηνηραῖα, kan door deze interpretatie ook beantwoord worden. De delen van de vorm waar Aristoteles het onder andere in Δ.25 over heeft⁸⁸ zijn dan geen fysieke ζηνηραῖα, maar een ander soort κέξε.

Het εἶδον is dus datgene wat van zijn mede-κέξε een geheel, een ζύλωνι νλ maakt. Het is Aristoteles' antwoord op het probleem waar zijn voorgangers mee worstelden. Het is dan ook niet voor niets dat de vorm de hoogste prioriteit van alle delen heeft, zelfs nog meer dan het ζύλωνι νλ.⁸⁹ Maar zoals we in hoofdstuk 3 ook al zagen is de zaak hiermee niet afgedaan. We hebben immers geconstateerd dat een vorm op zichzelf ook een ὅτι νλ kan zijn⁹⁰. Heeft het dan een kleine vorm, een eigen ἔρηξιόλητην zich dat zijn delen weer bijeen houdt? En wat is het εἶδον eigenlijk? Zulke vragen stelde ik in hoofdstuk 3 al en ze blijven onbeantwoord. De begrippen die Aristoteles introduceert blijven ongrijpbaar. Opnieuw heeft hij wel een aantal waardevolle constatering gemaakt. Er is inderdaad **–iets** meer dan de som van de delen wat die som tot een geheel maakt.

⁸⁸ 1023b¹⁷⁻¹⁸, zie hoofdstuk 2.1.2.

⁸⁹ Zie paragraaf 3.2.

⁹⁰ Zie paragraaf 3.1.

Conclusie

De filosofen van de Oudheid dachten al na over delen en gehelen, maar vooral in de context van problemen van eenheid en veelheid. Na Parmenides' leerdicht over het Zijnde en de eenheid en alomvattendheid daarvan worstelden de antieke wijsgeren met een wereld die zij graag als eenheid zagen, maar die uit veelheden leek te bestaan. Hoe konden gehelen echt éénheden zijn, en niet slechts hopen delen? Aristoteles vatte de koe bij de horens en probeerde in de context van een zoektocht naar essentie in enkele passages van zijn *Metafysica* deel, geheel, en de relaties daartussen af te bakenen. Hij heeft ons een uitgebreid, haast schematisch overzicht van definities van deel en geheel gegeven. Μέξε (–delen”) kunnen tot een hoeveelheid behoren, zoals een stapel knikkers, en die hoeveelheid noemt Aristoteles πᾶλ (–totaal”) of ζσ ζόο (–hoop”). Maar ὅια (–gehelen”) zijn anders: hun delen vormen een eenheid en deze delen kunnen niet zomaar door elkaar gehusseld worden. In een stapel knikkers maakt de plaatsing van de knikkers niet uit, maar in een geheel is de ζύλζεζηο (–samenstelling”) van de delen essentieel. De armen van een mens horen niet op zijn hoofd.

Ook over de relatie tussen het deel en het geheel had Aristoteles een duit om in het zakje te doen. Want wat is πξόηεξνλ (–voorafgaand aan”) en wat is ὕζηεξνλ (–volgend op”)? Volgt het geheel uit zijn delen, of volgen de delen uit hun geheel? Aristoteles toetst deze vraag eerst aan de hand van de definities van de gehelen. Moeten de letters bijvoorbeeld genoemd worden in de definitie van een lettergreep? Ja, uiteraard. We hebben het immers over een –letter-greep” – ook het Griekse woord ζπι ι ἄβε zinspeelt hierop, want het is afgeleid van het werkwoord ζπι ι ακβάλσ (–verzamelen”). Maar –vrees” hoeft niet per se in de definitie van –mens” voor te komen en toch is het een onderdeel van een mens. Het lijkt erop dat sommige delen voorafgaan aan het geheel, terwijl sommige volgen op het geheel. Aristoteles moet dus een maatstaf bedenken om de verschillende soorten delen mee te categoriseren.

Zijn maatstaven zijn de ὕε (–materie”), dat alle fysieke delen representeert, en het εἶδνο (–vorm”), de abstractie van het geheel, datgene wat de delen bijeen brengt. Delen die onder het εἶδνο vallen moeten voorafgaan aan hun geheel, want het εἶδνο van een geheel is de essentie van een geheel – een mens bevat fysieke lichaamsdelen én een εἶδνο –mens” en het is dat laatste dat hem mens maakt. Delen die onder de ὕε vallen, zoals lichaamsdelen, volgen op het geheel. Deze delen hebben zonder hun geheel namelijk geen functie meer. Een losse vinger kan niets.

Als laatste pakt Aristoteles de grote vraag van zijn voorgangers aan: wat maakt een geheel meer dan een stapeltje delen? Wat maakt het één? Zijn antwoord berust opnieuw op het onderscheid tussen de $\acute{\upsilon}\mu\epsilon\acute{\iota}$ en het $\epsilon\acute{\iota}\delta\upsilon\omicron$. Het $\epsilon\acute{\iota}\delta\upsilon\omicron$ is namelijk de essentie van een geheel en daarmee de lijm die de materiële delen bij elkaar brengt en verenigt tot één geheel – Aristoteles stelt het $\epsilon\acute{\iota}\delta\upsilon\omicron$ ook gelijk met de $\zeta\acute{\upsilon}\lambda\lambda\epsilon\zeta\eta\omicron$ Een stapel knikkers, een $\zeta\sigma\ \xi\omicron\omicron$, heeft echter geen eigen $\epsilon\acute{\iota}\delta\upsilon\omicron$ (er bestaat volgens Aristoteles geen vorm –stapel knikkers”).

In zijn argumentatie maakt Aristoteles een aantal constatering die van onschatbare waarde zijn voor het mereologisch debat. De realisatie dat niet alle delen onder één noemer geschaard kunnen worden omdat sommige delen voorafgaan aan het geheel maar andere niet is een belangrijke stap. En er moet inderdaad $\epsilon\eta\epsilon\acute{\xi}\omicron\lambda\ \eta\eta$ (–iets anders”) zijn dat de fysieke delen bijeen brengt tot een geheel. Het bestaan van delen is geen obstakel dat we uit de weg moeten ruimen, zoals Zeno met zijn paradoxen probeert te doen. Aristoteles’ constatering helpen ons dichterbij een bemiddeling tussen de twee schijnbaar tegenstrijdige begrippen: deel en geheel.

Maar geen enkele theorie is perfect. De grootste valkuil van Aristoteles’ verklaringen is juist de introductie van begrippen als $\acute{\upsilon}\mu\epsilon\acute{\iota}$ en bovenal $\epsilon\acute{\iota}\delta\upsilon\omicron$. Dat laatste is abstract en daarom moeilijk te definiëren. Waarom zijn sommige letters delen van een $\epsilon\acute{\iota}\delta\upsilon\omicron$ ⁹¹ en andere $\acute{\upsilon}\mu\epsilon\acute{\iota}$? Maar ook de manier waarop Aristoteles aan sommige dingen wél een $\epsilon\acute{\iota}\delta\upsilon\omicron$ toekent en aan andere niet is problematisch. Waarom heeft een stapel knikkers immers geen $\epsilon\acute{\iota}\delta\upsilon\omicron$, maar een mens wel? Kunnen we immers niet van een –stapel” als begrip spreken? De $\zeta\sigma\ \xi\omicron\omicron$ moet toch ook een essentie, een vorm hebben? Hoe kunnen we anders iets herkennen als “hoop”? Aristoteles’ tweedeling tussen vorm en materie lijkt in eerste instantie de problemen van zijn voorgangers op te lossen, maar deze tweedeling brengt weer zijn eigen problemen met zich mee.

Tegenwoordig worden er nog steeds boeken geschreven over Aristoteles’ –vorm en materie”. Aristoteles wilde veelbesproken mereologische problemen oplossen, maar zijn oplossing is vandaag de dag meer voer voor discussie dan zijn mereologie zelf (in ieder geval binnen het vakgebied van de Antieke Wijsbegeerte). Zo zijn we van de regen in de drup beland. Zeno hoeft zich niet om te draaien in zijn graf. Zijn paradoxen zijn nog steeds niet gekraakt.

⁹¹ Van de $\zeta\pi\iota\ \iota\ \acute{\alpha}\beta\epsilon$.

Bibliografie

1. Bostock, D. 1994, *Aristotle Metaphysics, Book Z and H*, Oxford.
2. Gill, M.L. 1989, *Aristotle on Substance: The paradox of Unity*, Princeton.
3. Koslicki, K. 2006, "Aristotle's Mereology and the Status of Form", *The Journal of Philosophy*, Vol. 103, 12, 715-736.
4. Liddell, H., Scott, R., Jones, H. 1968, *A Greek-English Lexicon*, Oxford.
5. Oosthout, H. 2014, *Klein filosofisch lexicon*, Zoetermeer.
6. Ritter, J. et al 1971-2007, *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Darmstadt.
7. Ross, W.D. 1924, *Aristotle's Metaphysics*, Oxford (origineel in boekvorm gelezen; het hier weergegeven Grieks via Perseus Digital Library – perseus.tufts.edu).
8. Varzi, A. 2015, "Mereology", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Spring Edition, Edward N. Zalta (ed.),
<http://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/mereology/>.